

Recenzii, note bibliografice

«Book reviews»

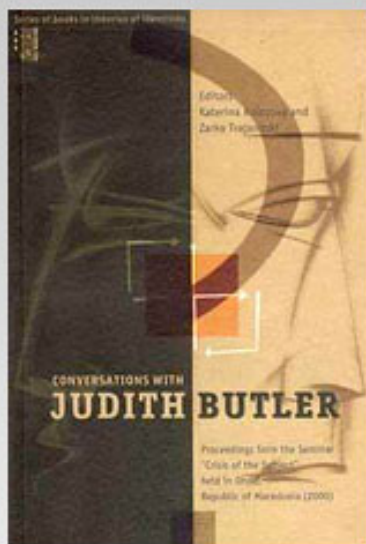
by Dan Dumitru Iacob; Maria-Emilia Țiplic; János Fodor; Dragoș Măndescu; Teodor Octavian Gheorghiu; Anda-Lucia Spânu; Vasile Ciobanu

Source:

Urban History (Historia Urbana), issue: 19 / 2011, pages: 223-249, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

Conversations with Judith Butler.

Proceedings from the Seminar
"Crisis of the Subject" held in Ohrid,
Republic of Macedonia – 2000

**By Katerina Kolozova, Judith Butler,
Zarko Trajanoski**

Euro-Balkan Press, Skopje, 2007
(in English)

The book contains the discussions
and three of the papers (by Judith
Butler, Katerina Kolozova, and Zarko
Trajanoski) that were presented at the
Seminar "Crisis of the Subject".

more on:

www.dibido.eu

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE / BOOK REVIEWS

LAURENȚIU RĂDVAN, *At Europe's Borders: Medieval Towns in the Romanian Principalities*. Brill: Leiden, Boston, 2010, 613 p.

Impresionanta sinteză publicată de Laurențiu Rădvan în noua colecție tematică a editurii Brill, „East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450”, este rodul mai multor ani de cercetări, materializați prin numeroase studii și mai multe lucrări de sinteză consacrate orașelor medievale românești. Pe lângă reputația autorului, deja formată, titlul foarte sugestiv reprezintă primul indiciu al unui proiect ambițios și deosebit de necesar. Prin publicarea acestui volum, Laurențiu Rădvan încearcă să răspundă – într-o manieră pozitivă și eficientă, în opinia noastră – la o acută carență istoriografică, sesizabilă atât în plan național, cât și internațional, respectiv la absența unei sinteze cuprinzătoare despre geneza și evoluția vieții urbane medievale din spațiul românesc extracarpatic.

Sumarul evidențiază o structură echilibrată și logică, alcătuită din trei părți, subdivizate în câte trei capitole, și acestea cu multe similarități tematice. Prima parte se referă la orașele medievale din Europa Centrală și de Est, a doua parte la orașele din Țara Românească și ultima parte la orașele din Moldova. În general, temele principale abordate în capitolele cărții se referă la geneza, evoluția și organizarea orașelor medievale, aspecte demografice și economice, structuri sociale și etnice, organizare administrativă și instituții centrale, topografie și toponimie urbană. Capitolele de sinteză sunt completate cu studii de caz documentate referitoare la apariția și evoluția orașelor și târgurilor din spațiul românesc extracarpatic. În acest sens, semnalăm faptul că unele dintre aceste localități beneficiază pentru prima dată de o tratare științifică încheată și pertinentă, privitoare la faza de început a evoluției lor urbane.

Prima parte constituie o sinteză referitoare la fenomenul urban din Polonia, Ungaria (inclusiv Transilvania) și sudul Dunării, completată cu studii de caz concludente pentru evoluția urbană din aceste arii geopolitice (Wrocław și Cracovia, în Polonia, Buda, Esztergom, Sopron, Győr, Pécs și Timișoara, în Ungaria, Târnovo, în Bulgaria). Opțiunea autorului pentru elaborarea acestei părți este nu doar justificată într-un asemenea context, ci și foarte profitabilă din perspectivă științifică, didactică și bibliografică. Un avantaj cert îl constituie faptul că sunt utilizate un număr mare de lucrări străine, majoritatea foarte recente. Sondarea bibliografiei internaționale referitoare la fenomenul urban din vecinătatea statelor medievale românești și valorificarea unor sinteze importante și a unor studii substanțiale constituie un progres evident pe plan național față de acumulările științifice anterioare. Chiar dacă selectarea și utilizarea acestor lucrări prezintă inerente limite de natură lingvistică și istoriografică, câștigul științific efectiv reiese din informația nouă introdusă în circuitul științific național, prezentarea unor noi căi și metode de abordare în domeniul istoriei orașelor, precum și perspectiva comparativă, frecvent utilizată, prin care sunt filtrate evoluțiile istorice interne și externe privitoare la fenomenul urban medieval.

A doua parte se referă la geneza și evoluția orașelor medievale din Țara Românească. Această amplă secțiune reproduce în limba engleză, într-o formă revăzută și mai sintetică, conținutul unei alte lucrări fundamentale pentru istoria urbană, semnată de același autor, respectiv prima sinteză consistentă dedicată fenomenului urban din Țara Românească, inițial o teză de doctorat: Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004, 596 p. Deoarece volumul respectiv s-a bucurat de o foarte bună primire în mediile științifice, fiind recenzat sau semnalat în mai multe periodice de specialitate din țară – între care și în *Historia Urbana*, 12, nr. 1–2 (2004): 173–175, sub semnătura noastră –, nu vom mai insista și asupra versiunii traduse.

În schimb, a treia parte, referitoare la orașele din Moldova, constituie o contribuție nouă, nevalorificată încă în limba română, și reprezintă continuarea firească și așteptată a ambițiosului proiect științific asumat de Laurențiu Rădvan în domeniul istoriei urbane. Conținutul acestei părți

prezintă o structură similară cu cea utilizată pentru Țara Românească, cu precizarea că, din perspectivă istoriografică, studierea fenomenului urban din Moldova medievală la nivelul unor sinteze sau studii cuprinzătoare a mai atras atenția istoricilor, cum ar fi Constantin C. Giurescu, Mircea D. Matei și Renate Möhlenkamp. Valorificând și lucrările acestora, Laurențiu Rădvan oferă o perspectivă mai completă și mai complexă asupra orașelor medievale moldovenești. Investigația debutează cu o privire asupra situației politice, economice și religioase a zonei, analizarea documentelor interne și externe, precum și a surselor arheologice. Cum este și firesc, mai întâi el expune teoriile și problemele controversate privitoare la formarea statului medieval Moldova, totul într-o prezentare sintetică și coerentă, care nu depășește însă rezultatele consacrate deja în istoriografia națională. În schimb, când este vorba despre fenomenul urban în sine, autorul recurge la analiza de detaliu, ajungând la rezultate proprii, convingătoare. De exemplu, se pronunță fără echivoc în favoarea unei teze mai vechi, ignorată sau chiar respinsă de mulți istorici români, privitoare la contribuția alogenilor la înființarea primelor orașe românești. Acolo unde se impune, autorul suplinește absența surselor primare cu surse secundare și cu interpretarea descoperirilor arheologice. În această privință, observăm că Laurențiu Rădvan nu are inhibițiile multor istorici, care se fereșc să utilizeze instrumentarul de cercetare și rezultatele altor discipline. Dimpotrivă, el recurge la interpretarea structurii urbanistice, analiza topografică, lectura regresivă a planurilor urbane moderne, valorificând, de asemenea, cercetările recente de istoria urbanismului (cum ar fi, de exemplu, cele semnate de Eugenia Greceanu și Teodor Octavian Gheorghiu). Combinat cu informațiile și instrumentele cercetării istorice, acest lucru îi permite să identifice în structura multor orașe medievale românești elementele unui tipar urbanistic central european (piață centrală, străzi paralele și drepte, adiacente pieței, parcelare regulată și densă). Este cazul unor orașe din Țara Românească (Câmpulung, Pitești) și, mai ales, a multor orașe din Moldova: Baia, Roman, Siret, Suceava, Bacău, Hârlău, Botoșani, Iași și altele (v. p. 356–371).

Ușor de remarcat este și faptul că autorul este constant interesat de definirea termenilor cu care lucrează, aspect cu atât mai salutar pentru cititorul străin. De exemplu, el acordă atenție explicării conceptului de oraș, concept care ridică numeroase probleme. Orașul nu poate fi înțeles printr-o definiție simplă, paradigmatică, aplicabilă oricărei zone geografice și oricărui palier cronologic, ci prin identificarea și asocierea sau disocierea unor trăsături și funcții specifice, variate însă de la o civilizație la alta. În planul istoriografiei naționale, Laurențiu Rădvan identifică trei direcții principale pe care s-a concentrat atenția cercetătorilor preocupați de definirea orașului: una economică, în care se pune accentul pe rolul orașului în producția și comerțul de bunuri, una juridică, referitoare la privilegiile urbane, și una topografică, privitoare la delimitarea perimetrului urban prin fortificații. În istoriografia europeană orașul este perceput ca un „fenomen multifuncțional”, sintagmă care extinde aria de explorare conceptuală. Din această perspectivă, numeroase alte aspecte și funcții urbane trebuie luate în calcul, cum ar fi: situația demografică, analiza topografică (poziția geografică și caracteristicile reliefului, relația cu hinterlandul și cu alte așezări urbane, căile de comunicație, structura urbană, cu focalizare pe funcțiile și semnificațiile pieței centrale), comparația funcțională cu așezările rurale, funcțiile politice, administrative și ecleziastice, structura socială, importanța culturală, valori proprii unui anumit stil de viață și unor coduri culturale specifice. Dintre toate aceste aspecte, autorul consideră că privilegiul – care constituie o garanție a libertăților de care se bucură comunitatea urbană – reprezintă criteriul cel mai important pentru definirea statutului de oraș în Evul Mediu.

Insistența și meticulozitatea cu care autorul definește sau preferă anumiți termeni (cum ar fi: „așezare preurbană”, „târg”, „curte”) este sesizabilă și în alte locuri. Poate cel mai bun exemplu este reprezentat de termenul polisemantic „târg”, căruia i s-a acordat o atenție specială și un spațiu generos în economia volumului, justificată – spunem noi – în acest context tematic. Plecând de la acest caz, autorul ajunge la clarificări proprii, cum ar fi explicarea termenului *miasto*, care nu semnifică un oraș mai mic, ci un tip de comunitate urbană.

În ceea ce ne privește, apreciem acest efort de limpezire semantică, care nu trebuie pus cu totul pe seama unui vizibil reflex didactic – cu siguranță util –, ci și pe dorința sinceră a autorului de a lărgi cât mai mult aria de adresabilitate a lucrării, de a revitaliza și valorifica studii și surse mai vechi sau mai noi, de a acoperi, pe cât i-a fost posibil, incomode „găuri istoriografice” și de a netezi asperități sau chiar contradicții interpretative în domeniul insuficient cartografiat al istoriei urbane.

În conținutul volumului întâlnim și alte situații în care sinteza este îmbinată sau chiar înlocuită cu analiza riguroasă și cu un registru discursiv mai variat, în care traseul de la interogație la afirmație, în pofida câtorva sesizabile (și explicabile) ezitări, este, de obicei, solid pavat cu argumente și jalonat cu numeroase exemple. În abordarea aspectelor controversate sau dificile Laurențiu Rădvan nu se lasă dezarmat de inconsistența surselor sau de absența studiilor și propune, în multe cazuri, descifrări concludente sau ipoteze satisfăcătoare. De pildă, pe baza unor variate dovezi oferite de documente, vestigii arheologice, topografie, toponimie etc., autorul demonstrează convingător importanța coloniștilor străini și asimilarea dreptului german în geneza și evoluția primelor orașe din Moldova și Țara Românească. Analogiile cu aspecte specifice procesului de urbanizare din ariile geopolitice învecinate țărilor române (Ungaria, Polonia, Serbia, sudul Dunării), frecvente și deosebit de profitabile, nu fac decât să-i consolideze argumentația și să-i legitimeze rezultatele obținute.

Bibliografia citată în volum este compusă atât din cunoscutele colecții de documente medievale, cât și din alte surse primare și secundare, volume de sinteză și studii speciale. Documentația este solidă, bibliografia națională excelent asimilată, iar cea internațională, privitoare la Europa Centrală și de Est, inspirat uzitată, chiar dacă selecția a ținut cont și de criterii subiective. Mai mult decât atât, autorul face evaluări de ansamblu, evidențiind deficiențele majore cu care se confruntă domeniul, cum ar fi slaba colaborare și diferențele de opinie dintre istorici și arheologi. El nu se raliază acestei stări de fapt, ci încearcă să valorifice cât mai consistent izvoarele arheologice. Acumulările științifice din domeniu sunt valorificate cu exigență, confruntarea cu sursele primare fiind utilizată foarte des pe parcursul lucrării. Prezentarea detaliată a stării izvoarelor se explică și prin faptul că autorul a ținut cont de publicul țintă, în general străin. Din aceleași rațiuni el a introdus explicații suplimentare în text și anexe ajutătoare (liste de domni, hărți cu situația geopolitică a vremii la nivel central european și la nivelul țărilor române, planuri și schițe urbanistice, glosar de arhaisme și termeni specifici). Un util indice de nume proprii facilitează identificarea rapidă a informațiilor punctuale referitoare la o anumită localitate sau persoană menționate în text.

Concluziile noastre finale nu diferă de cele ale editorului: impresionanta lucrare redactată de Laurențiu Rădvan reprezintă prima mare sinteză în limba engleză dedicată cercetării fenomenului urban medieval din spațiul românesc extracarpatic, în conexiune cu situația urbană din ariile istorice învecinate. Prin amplexarea temei asumate, efortul și calitatea documentării, capacitatea de sinteză, rigoarea analizei, relevanța concluziilor și diseminarea internațională, volumul redactat de Laurențiu Rădvan constituie, fără îndoială, o lucrare remarcabilă, fundamentală pentru domeniul istoriei orașelor din România.

Dan Dumitru Iacob

Magyar várostörténeti atlasz 1. Sopron / Hungarian Atlas of Historic Towns No. 1. Sopron.
FERENC JANKÓ, JÓSEF KÜCSÁN și KATALIN SZENDE, cu contribuția lui DÁVID FERENC, KÁROLY
GODA și MELINDA KISS. Sopron: Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára / Sopron
Archives of Győr-Moson-Sopron, 2010, 88 p. + 23 pl.

Anul trecut a fost publicat primul volum, dedicat orașului Sopron, din colecția atlaselor referitoare la orașele istorice din Ungaria. Ideea proiectului este foarte veche, fiind lansată de istoricul maghiar Jenő Szűcs în 1966. Lucrările au fost începute însă abia în 2004, când s-a prevăzut elaborarea a patru atlase referitoare la orașele Buda, Kecskemét, Sátoraljaújhely și Sopron, într-o primă etapă (2004–2008), iar într-o etapă secundă, prevăzută a se realiza în 2010–2013, alte șase orașe. Proiectul a fost coordonat inițial de András Kubinyi, însă, după decesul acestuia, misiunea a fost preluată de Katalin Szende, reprezentatul Ungariei în Comisia Internațională pentru Istoria Orașelor. Deși demarat târziu față de multe alte proiecte similare derulate pe continent la recomandarea și după reperele Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor, primul volum al atlasului maghiar se remarcă din start prin concepția și calitatea științifică și editorială.

Atlasul maghiar are o structură similară cu cea a altor colecții realizate în diverse țări europene, fiind alcătuit dintr-un volum broșat, cu partea de text, și un set de planșe care conțin material cartografic și iconografic, toate reunite într-o mapă de dimensiuni mari (32×42 cm), un format uzual pentru astfel de instrumente de lucru. Adresabilitatea internațională este o altă caracteristică a acestor atlase, îndeplinită și în acest caz prin existența unei versiuni în limba engleză, dispusă pe aceeași pagină cu varianta din limba maghiară.

Partea de text reprezintă, în general, o cuprinzătoare sinteză focalizată pe topografia istorică a orașului și a zonei înconjurătoare. Din această perspectivă, privitoare la structura lucrării, suntem tentați, la prima vedere – urmare și a unui reflex comparatist generat de calitatea de coordonator al unui proiect similar –, să sancționăm absența unor capitole dedicate istoriei orașului, evoluției demografice, prezentării monumentelor istorice și a vestigiilor arheologice etc. Parcurgerea atentă a lucrării elimină însă suspiciunile de acest gen, deoarece autorii și-au exprimat intențiile încă de la început: atlasul va fi completat de o monografie istorică dedicată orașului Sopron, proiectată pe mai multe volume, aflată deja în lucru. De altfel, accentul pus pe tratarea aspectelor de urbanism reprezintă o opțiune justificată prin însuși specificul unui atlas istoric, care impune o relație eficientă între textul explicativ și hartă. În plus, autorii și-au construit discursul nu doar pe interpretarea surselor cartografice și iconografice, ci și cu ajutorul a numeroase și variate informații istorice, foarte multe provenite din surse primare consistente, în special documente de arhivă. Ca atare, ei au reușit pe deplin să prezinte evoluția urbanistică a orașului, în decursul diferitelor perioade istorice, în conexiune cu evenimentele și procesele istorice care au influențat-o. Structura detaliată și conținutul volumului o demonstrează cu certitudine.

Prima parte amplă a textului, referitoare la topografia istorică a orașului Sopron, cuprinde cinci capitole redactate, individual sau în colaborare, de cei trei autori principali ai atlasului: Ferenc Jankó, József Kücsán și Katalin Szende. Conținutul este structurat cronologic, astfel încât, după o necesară și succintă prezentare a cadrului geografic (cu mediul înconjurător, rețeaua hidrografică și cea rutieră) și a urmelor de locuire preistorică din zonă, sunt prezentate principalele etape de evoluție a localității, de la perioada romană și până la cea postsocialistă. Din această privință, este ușor de observat că orașul Sopron constituie un caz ideal de studiu și un model reprezentativ pentru tipul de oraș central european, deoarece prezintă toate fazele istorice de dezvoltare urbană. Cercetarea arheologică a vestigiilor orașului roman Scarbantia, unele foarte bine conservate și valorificate muzeistic și *in situ*, coroborată cu alte informații din sursele antice a făcut posibilă reconstituirea morfologiei urbane, identificarea etapelor de evoluție urbană și schițarea grafică a forumului orașului roman. Perioada migrațiilor a dus la decăderea și ruina orașului, care a rămas nelocuit răstimp de patru secole, de la sfârșitul secolului al VI-lea până la cucerirea de către maghiari a acestei zone.

Evoluția așezării din perioada arpadiană și până în secolul al XVII-lea este tratată într-un consistent capitol redactat de Katalin Szende. Autoarea a prezentat etapele principale de evoluție a localității, într-o corespondență logică cu factorii care i-au influențat topografia, respectiv funcțiile politice, administrative și militare deținute în această perioadă de orașul de la granița vestică a Ungariei. Modelul de evoluție identificat este, în general, similar cu cel al altor așezări din Europa Centrală: de la o așezare slab populată în timpul perioadei migrațiilor, la un centru administrativ și militar condus de un comite și apoi la orașul regal. Modificările funcționale și de statut juridic au determinat transformări substanțiale în plan topografic, identificate și evaluate pertinent de autoare prin folosirea judicioasă a rezultatelor arheologice și a surselor arhivistice. Investigația este focalizată pe evoluția fortificațiilor, configurația și dezvoltarea rețelei stradale, morfologia parcelară, formarea suburbiilor, relația centru-periferie, organizarea administrativă, dinamica populației, impactul factorilor economici și religioși etc.

Evoluția topografică a orașului în perioada 1700–1850 este detaliat analizată, pe baza unei consistente documentații, de József Kücsán. Descifrarea detaliată a structurii urbane este precedată de un scurt subcapitol referitor la identificarea perimetrului urban, a zonei construite și a sistemului de canale (cu rol de apărare, aprovizionare și economic). Autorul își focalizează apoi atenția asupra zonei centrale a orașului și a periferiilor, context în care analizează structura parcelară, transformările funcționale, tipul și arhitectura clădirilor, statutul social al proprietarilor și stilul de viață, apariția unor clădiri destinate activităților educative, artistice și administrative și organizarea administrativă a orașului.

În ultimul capitol dedicat evoluției topografice a orașului, Ferenc Jankó surprinde transformările morfologice ale localității survenite în intervalul cronologic cuprins între mijlocul secolului al XIX-lea și

sfârșitul secolului XX. Autorul pune accentul, pe de o parte, pe expansiunea urbană, și, pe de altă parte, pe modificarea imaginii orașului, reflectată în stilurile arhitectonice și tipologia clădirilor construite în această perioadă. În acest sens, este subliniat impactul factorului politic asupra evoluției urbane, vizibil în contextul reconstruirii zonelor afectate de bombardamente în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și a aplicării programelor și principiilor socialiste în arhitectură și urbanism.

Atlasul prezintă o ilustrație consistentă, variată și valoroasă documentar, racordată funcțional, estetic și informațional cu structura și mesajul părții de text. Pe lângă detalii din planuri urbane și hărți zonale, regăsim și planuri de situații arheologice, reconstituiri grafice ale unor aspecte și faze de evoluție urbană, reproduceri după gravuri, litografii, acuarele, picturi și fotografii care înfățișează imaginea panoramică a orașului, aspecte citadine, diferite obiective arhitectonice etc. Suplimentar, există o serie de tabele și diagrame create pe baza informației statistice, cu rezultate elocvente în privința subiectelor prezentate: numărul caselor, numărul locuitorilor, situația populației impozabile, tipuri de proprietăți, tipuri de parcele, regimul de înălțime al clădirilor în centrul orașului, clasificarea monumentelor și delimitarea zonelor protejate, stilurile arhitecturii urbane, geografia socio-profesională urbană etc. Transpunerea grafică a datelor statistice a fost completată, într-o secțiune specială, cu analiza acestor în context istoric. La fel s-a procedat și în privința celorlalte ilustrații pentru care, în aceeași secțiune specială, au fost furnizate informații suplimentare privitoare la identitatea autorului și lucrării, a fost descris subiectul surprins și s-au făcut conexiuni și comparații cu alte informații istorice.

O secțiune importantă și foarte consistentă o reprezintă indexul cu repere istorico-topografice și, în unele cazuri, etimologice referitoare la: denumirile istorice ale orașului și atestarea acestora, termenii juridici medievali, privilegiile și hotarele orașului, proprietățile și achizițiile teritoriale ale acestuia, organizarea teritorial-administrativă și instituțiile corespunzătoare, evoluția demografică, nomenclatura stradală, monumentele ecleziastice, clădirile rezidențiale, fortificațiile orașului, sediile instituțiilor administrative, obiectivele economice și culturale, instituțiile de cult, de educație și de sănătate, altare, troițe, utilități publice, mori, pompe de apă, elemente ale sistemelor de comunicații, resurse naturale (hidrologice, forestiere, miniere), elemente de relief învecinate orașului, ferme agricole, proprietăți piscicole și altele.

Conținutul variat al celor 23 de planșe este foarte consistent din punct de vedere documentar. Principalele surse cartografice au aceeași proveniență ca și în cazul seriilor de atlase realizate în Austria, Cehia, Croația și România, pentru orașele care au făcut parte din cadrul Imperiului habsburgic, respectiv hărțile militare austriece realizate în secolele XVIII–XIX și conservate în arhivele vieneze (Kriegsarchiv). Pentru hărțile zonale s-au folosit cele două cunoscute ridicări topografice, Josephinische Landesaufnahme (1763–1785) și Franziszeische Landesaufnahme (1819–1869), redimensionate la scara 1:50.000. De asemenea, atlasul mai cuprinde un plan cadastral (Franziszeische Katasterplan) din 1856, care a servit ca plan de bază pentru redesenarea planului orașului la scara 1:2.500 (aflat la Arhivele Naționale ale Ungariei), un plan topografic din 1900–1910 (de la Arhivele din Sopron), planul topografic actual al orașului, din 2005, și o excelentă aerofotogramă. Planșele cuprind și o serie de planuri istorice ale centrului orașului, precum și planuri parțiale referitoare la periferii, secțiuni de fortificație, amplasamente economice (piețe, vaduri comerciale, prăvălii și tarabe), planuri de ferme, cimitire și altele. Față de alte serii de atlase, putem observa mici „inovații” în realizarea unor planșe, ca în cazul surprinderii etapelor de evoluție urbană, care nu au fost delimitate prin suprapunerea pe un singur plan, ci individual, pe mai multe planuri, grupate însă pe aceeași planșă. Metoda oferă o perspectivă comparativă mai clară și o lectură mai ușoară a informației cartografice. De altfel, preocupările autorilor pentru a realiza un instrument de lucru cât mai fiabil sunt evidențiate și de excelența calitate grafică a planșelor.

Asocierea demersurilor celor trei autori înfățișează un îndelungat și complex proces de evoluție urbană. Maniera de lucru și rezultatele obținute de echipa de cercetare, mai mult decât convingătoare, pot constitui, în opinia noastră, un model pentru orice proiect similar. Desigur că și subiectul cercetat, în speță orașul Sopron, prezintă avantaje pentru cercetătorii istoriei orașelor, deoarece este beneficiarul unei moșteniri istorice de invidiat, teaurizată arheologic, documentar și cartografic și bine valorificată istoriografic. Resursele bogate au facilitat cercetarea însă valoarea acesteia este dată, fără îndoială, de munca și profesionalismul autorilor. În plus, structura multidisciplinară a echipei de cercetare se reflectă și în calitatea discursului științific. Evident că acesta este unul de

natură istorică, însă autorii au utilizat cu pricepere instrumente și date specifice și altor științe și discipline (geografie, lingvistică, sociologie, demografie, urbanism, arhitectură și altele), fapt care le-a permis consolidarea argumentației și clarificarea unor aspecte insuficient relevate de sursele istorice. Acribia autorilor nu se reflectă doar în calitatea textului, ci și în calitatea desenelor și schițelor, detaliate, adecvate aspectelor abordate, impecabil executate, uneori chiar surprinzătoare prin precizia informațiilor tehnice (cum ar fi, de exemplu, indicarea unor măsurători de teren, v. fig. 5). Prețuim așadar cu toată considerația efortul autorilor, concretizat într-un valoros instrument de lucru a cărui utilitate științifică va fi apreciată, cu siguranță, nu doar de cercetătorii maghiari, ci de toți cei interesați de istoria orașelor central-europene.

Dan Dumitru Iacob

Atlas istoric al orașelor din România. Seria A. Moldova. Fascicula 2. Siret / Städtegeschichtesatlas Rumäniens. Reihe A. Moldau. 2. Lieferung. Sereth. Text: VICTORIA PARASCHIVA BATARIUC, ȘERBAN DRAGOMIRESCU, DAN DUMITRU IACOB (coord. / Hrsg.). Hărți / Karten: MARIANA VLAD. Traducere / Übersetzung: SIGRID PINTER. București: Academia Română. Comisia de Istorie a Orașelor din România – Editura Enciclopedică, 2010, XII f. + VII pl.

De la debutul editării primului *Atlas istoric al orașelor din România* și până la apariția ultimei fascicule, prezentată aici, au trecut 10 ani, în care au fost publicate în total 6 atlase, distribuite în trei serii: A. Moldova (Suceava, Siret), B. Țara Românească (Câmpulung, Târgoviște) și C. Transilvania (Sighișoara, Sebeș). Publicarea lor, inițiată de Paul Niedermaier, a fost decisă în anul 1994 în cadrul unui colocviu organizat de Comisia de Istorie a Orașelor din România (CIOR).¹ Metodologia întocmirii atlaselor românești se aliniază normelor recomandate de Comisia Internațională de Istorie a Orașelor (Commission Internationale pour l'Histoire des Villes – CIHV), înființată în 1955, și care, în anul 1968, a decis editarea acestui tip de atlase. Până în prezent, 18 țări europene participă la programul atlaselor istorice ale orașelor.²

Alegerea orașului Siret nu este întâmplătoare, fiind unul dintre cele mai vechi centre urbane din Moldova, care a beneficiat, pentru scurt timp, de statul de reședință domnească principală dar și de centru episcopal (1371–1434). În Evul Mediu, localitatea a fost un însemnat nod comercial și vamal pe drumul care lega nordul și centrul Europei de porturile de la Dunăre și Marea Neagră. Având ca primă mențiune documentară certă anul 1370, evoluția sa inițială, atât cea istorică cât și cea urbanistică, nu pare a se deosebi prea mult de cea a altor centre urbane extracarpătice, cu statut similar; asemănări sunt vizibile doar din perspectiva procesului de geneză urbană, a funcțiilor deținute și a profilului demografic, multiethnic și multiconfesional. Ultimele decenii ale secolului al XIV-lea și secolul al XV-lea reprezintă momentul de glorie al orașului Siret. În secolele XVI–XVIII, localitatea a trecut printr-o îndelungă fază de stagnare, și chiar de declin, care i-a afectat semnificativ caracterul urban.

Din punct de vedere al formatului, structurii și conținutului, atlasul dedicat Siretului, ca și cele anterioare, respectă normele stabilite de CIHV. Urmând structura standard, lucrarea are două componente principale: text și hărți. Spațiul restrâns dedicat textului, de numai 12 pagini, cuprinde un scurt *Cuvânt înainte*, câteva *Repere fizico-geografice*, o sumară și subiectivă *Cronică a orașului*, o literară *Introducere în*

¹ Pentru procesul verbal al colocviului organizat de Comisia de Istorie a Orașelor din România (CIOR) vezi V. Ciobanu, „Colocviul: «Atlasul istoric al orașelor din România. Coordonate și repere»”, *Historia Urbana* 1 (1994): 107–108.

² Vezi lista realizată de Ferdinand Oppl și publicată pe Homepage des Wiener Stadt- und Landesarchivs <http://www.wien.gv.at/kultur/archiv/kooperationen/lbi/staedteatlas/bibliographie/index.html>). De remarcat este debutul în anul 2010, în condiții grafice deosebite și la un înalt nivel științific, a seriei *Hungarian Atlas of Historic Towns* (ed. András Kubinyi (†), Szende Katalin, István Tringli), prima fasciculă fiind dedicată orașului *Sopron* (vezi prezentarea din acest număr al revistei *Historia Urbana*).

istoria orașului, aspecte din *Evoluția demografică*, o descriere a evoluției urbanistice (*Structura morfologică*) și teritoriale (*Etape de extindere a orașului*), o prezentare doar a *Monumentelor* eclesiastice existente și dispărute, o selecție de *Descrieri istorice*, o înșirare a punctelor unde au avut loc *Descoperiri arheologice* dar și a unor artefacte, fără precizarea locului unde au fost descoperite, o listă a *Numelor străzilor*, cu denumirea lor din diferite perioade de timp, și, nu în ultimul rând, o bibliografie selectivă urmată de indicarea provenienței celor 16 ilustrații care însoțesc textul și a celor 7 hărți care constituie cea de-a doua componentă importantă, cea care reprezintă, de altfel, contribuția reală a Atlasului. Hărțile și planurile cuprind: două planuri ale zonei, unul de la 1784 (scara 1:89.000) și altul de la 1790 (scara 1:28.000), planul orașului din 2005, planul orașului din 1855, cu numele străzilor vechi (și actuale), planul cu etapele de extindere a orașului și două planuri cu parcelarea orașului la 1855, respectiv la 1900. Hărțile principale ale unui atlas, conform normelor hotărâte de CIHV, sunt: un plan istoric redesenat cu parcelarea orașului, la scara 1:2.500, din perioada pre-industrială (în cazul nostru de la 1855), și pe baza acestuia un plan la scara 1:1.500 cu interpretarea etapelor de extindere a orașului; o hartă / plan istoric care să includă și împrejurimile orașului la scara 1:25.000 (în cazul nostru planul zonei realizat la 1:89.000 respectiv scara 1:28.000); o hartă cu planul actual al orașului modern la scara 1:5.000 (în cazul nostru este un plan al orașului din 2005 la scara 1:10.000). O a treia componentă a unui atlas istoric ar fi reproducerea după cele mai importante planuri istorice ale orașelor, acolo unde există; pentru Siret nu este cazul.

Prin diversele sale planuri, atlasul dedicat orașului Siret, alături de celelalte cinci amintite la început, constituie un instrument de lucru indispensabil pentru reconstituirea evoluției urbanistice a orașelor, dar și a unor studii comparative privind evoluția și dezvoltarea urbană a orașelor atât din România cât și din Europa.

Maria-Emilia Țiplic

Două republicări mult așteptate: EUGENIA GRECEANU – *Ansamblul urban medieval Pitești* și *Ansamblul urban medieval Botoșani*

Primele ediții ale acestor lucrări, adevărate relansări ale istoriei urbanisticii românești extracarpătice și repere esențiale pentru istoriografia de profil, sunt datorate Muzeului Național de Istorie din București și integrate colecției „Ansambluri arhitecturale istorice” (AIA). *Ansamblul urban medieval Botoșani* apărută în 1981 și *Ansamblul urban medieval Pitești* în 1982. Ambele aveau câte o prefață trilingvă (în română, franceză și engleză) semnată de directorul de atunci al Muzeului, dr. Florian Georgescu.

La atât timp după aceste momente, nu cred că este oportun să ofer judecăți de valoare referitoare la metodă și rezultate (oricum, imbatabile până astăzi), ci mă voi referi succint la eoul avut în mediul științific românesc și la influența pe care au exercitat-o și o exercită până astăzi.

În primul rând, au reprezentat prima încercare de a oferi mediului urban românesc medieval un binemeritat statut și o recâștigare a unei demnități pierdute cândva în secolul al XIX-lea. Mentalitatea liderilor orașenești din secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea și a orașenimii influențată de aceasta, istoriografia de profil (indiferent cu ce tip de informații opera), teoriile și practicile protecției și reabilitării monumentelor, starea fizică precară a acestor orașe (ca urmare a cataclismelor naturale și a conflictelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea) și multe alte circumstanțe, făceau din această clasă de așezări, entități, dacă nu disprețuite complet, oricum „retrograde” la nivelul rural, „specific”, nu-i așa, civilizației românești.³ În fapt, se poate spune că referințele privind

³ O spune, criticând conceptul, și Fl. Georgescu în *Prefață* la volumul dedicat Botoșanilor (p. VI–VII), afirmație „împumutată” de la autoare, care o susține explicit în mai toate textele sale (de pildă, în „Un problème actuel: l’urbanisme médiéval en Roumanie”, *Revue roumaine d’histoire* 18, nr. 1 (1979: 133–153), ca argument în tentativa de modificare a percepției primare asupra acestor orașe, cu efecte benefice asupra cercetării.

statutul medieval al orașelor și orașenilor, relația cu statul sau cu instituțiile medievale, sistemul de proprietăți, organizarea administrației locale și multe altele fuseseră obținute într-o manieră „selectivă”, pornind de la prejudecăți și prin comparație cu prestigioasele orașe medievale occidentale. Pe scurt: lipsite de ziduri de incintă, târgurile moldovenești și muntenesti nu puteau fi considerate „orașe”, iar lipsa de documente care să le specifice statutul și caracteristicile le pecetluia definitiv soarta. Despre structuri și morfologii urbane oricum nu se vorbea, atât timp cât lipsea o minimă cercetare cartografică sau planimetrică și se considera că în intervalul secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea li se schimbaseră complet caracteristicile urbanistice și arhitecturale. Cu aceste prejudecăți ieșeau din școală și istoricii și arhitecții postbelici.

În al doilea rând, au reprezentat primele semnale de alarmă referitoare la sistematizările comuniste deja începute și accelerate (perfect nemotivat) de consecințele seismului din 1977. La Botoșani, în momentul apariției volumului, în cei 3 ani scurși de la schimbările politicilor urbanistice românești (ca urmare a seismului, dar din motive doctrinare), erau deja restructurate zonele urbane din vest și nord-vest⁴ (menținându-se relativ intact, centrul comercial și unele cartiere rezidențiale), iar la Pitești, începând cu anii '60, schițele de sistematizare propuneau restructurări masive.⁵ Pentru cine n-a trăit în acele timpuri, este dificil de a-și da seama ce act de curaj îl reprezenta cercetarea în sine, concluziile și publicarea lor, atât din partea autoarei și ajutoarelor sale, cât și din partea unor foruri culturale, administrative și politice care, fie inițiau studiile, fie le publicau, fie le aplicau. Paradoxal, iarăși istoricii și arhitecții au fost printre ultimii care au sesizat importanța studiilor respective și au încercat sau consimțit să-și schimbe opțiunile. Unii n-au făcut-o nici până astăzi. În ceea ce privește rezultatele palpabile ale acestor studii, este cert că, pe termen scurt, ele fie au încetinit procesul distrugerii (este cazul Piteștilor, finalizat ca sistematizare abia pe la sfârșitul deceniului al IX-lea), fie l-au suspendat parțial până în 1990 (este cazul Botoșanilor în privința centrului comercial și a unor mici arii limitrofe). Atunci, orașele respective (Botoșani nu este singurul exemplu; lui i se pot adăuga Brăila, Buzău, Câmpulung, Craiova, Curtea de Argeș etc.), scăpate de pedeapsa capitală, ar fi putut beneficia de o grațiere binemeritată.

În al treilea rând, chiar înainte de apariția celor două lucrări, Eugenia Greceanu propunea o metodă de studiu neutilizată până în acel moment. În afara unei corecte și aproape exhaustive (conform nivelului de informare din acel moment) corelări a documentelor cu datele arheologice și cartografice, autoarea utiliza o metodă pe care am numit-o ulterior „contextualistă”⁶, întâlnită pentru prima oară în mediul științific românesc. Esența ei era studiul relației între contextul construit și obiectul de arhitectură, relație care putea funcționa în ambele sensuri: fie contextul determinând obiectul, fie invers. Pentru evoluția teritorială a unui oraș care nu beneficiază de documente directe privind extinderea și modificările structurale sau morfologice, această metodă poate să ofere o primă schiță a pulsațiilor teritoriale, pe baza analizei amplasamentelor arhitecturilor importante (biserică, mănăstire, curte feudală, han etc.), care pot să indice că, în anumite momente, unele zone erau construite, altele nu. În afara faptului că metoda se baza pe elementele cunoscute ale legislației urbane medievale occidentale care a funcționat și în spațiul românesc, ea acorda credit analizei planurilor târzii (secolele XVIII–XIX) considerate a conține întreaga istorie a orașului până în acel moment.⁷

În al patrulea rând, era pentru prima oară când se discutau, serios și documentat, probleme de morfo-structură urbană (evoluție teritorială, zonificare, morfologie parcelară, arhitectură majoră

⁴ Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani. Botoșanii care s-au dus* (Iași: Casa Editorială Demiurg, 2009), 1–2.

⁵ Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Pitești* (Pitești: Editura Paralela 45, 2007), 17–18.

⁶ Teodor Octavian Gheorghiu, „Metodă de abordare și modele ale genezei unor orașe medievale românești extracarpatice”, *Arhitectura* 34, nr. 1 (1988): 39, unde făceam trimitere la lucrările Eugeniei Greceanu, prima fiind articolul „La structure médiévales de la ville de Roman”, *Revue roumaine d'histoire* 15, nr. 1(1972): 39–56.

⁷ Vezi, de pildă: Eugenia Greceanu, „Structura urbană a orașului Roman, mărturie a trecutului istoric”, *Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă* 44, nr. 2 (1975): 30–40, o reluare completată a primului articol despre Roman.

versus arhitectură „minoră” etc.), operându-se prin analize planimetrice (topografice), repere tipologice, analize arhitecturale și interpretându-se datele istorice și arheologice existente. Dezbateră era pornită de la nivelul teritoriului, al zonei și vecinătăților, ajungându-se la cel al organismului urban propriu-zis, determinat și determinând, la rândul său. Faza finală a studiilor era reprezentată de arhitectura urbană obișnuită (casa târgovețului, negustor sau meseriaș) și cea majoră (biserica, mănăstirea, hanul, reședința domnească sau boierească). Unul dintre elementele bazice era „cartarea” istorică și arheologică, suport al concluziilor prin care se oferea pentru prima oară (după începutul făcut cu Roman) hărți ale evoluțiilor teritoriale ale celor două orașe⁸ și ale structurilor sale urbanistice (funcționale și morfologice).⁹

În fine, cred că important a fost și tonul ferm și frecvent polemic, pe care acest tip de discurs începea să-l capete, în raport cu metodologia „clasică” de abordare și concluziile „comode” decurgând de aici, elemente cu care Eugenia Greceanu și adepții punctelor ei de vedere vor fi într-o stare conflictuală (științifică) permanentă. Scopul lor a fost și este obținerea unei istorii veridice a urbanisticii românești extracarpătice (în speță medievală), integrabilă mării istorii continentale și trans-continentale, o istorie în care să-și găsească locul firesc și morfo-structurile urbane specifice: rețea stradală, spații urbane diverse, parcelar etc. Cu hărți și planuri care să înlocuiască vorbele fără acoperire, consistență sau sens.

Având o detență de mai bine de 30 de ani, cred că pot să evaluez corect ecoul pe care lucrările Eugeniei Greceanu l-au avut în mediul românesc istoric, arheologic, arhitectural, urbanistic și chiar politic. Citind printre rânduri cele două lucrări din anii '80 devine limpede că, local și chiar central, cercetările respective urbanistice zguduiau sau măcar corectau mentalități, cutume științifice, puncte de vedere, argumente ale deciziei politice. Dacă 1990 a surprins câteva orașe românești de la est și sud de Carpați cu fragmente importante de structură istorică intactă, este meritul începutului făcut de Eugenia Greceanu, care, pot spune fără exagerare, iniția o „școală” în adevăratul sens al cuvântului, o școală care continuă să funcționeze (chiar pentru cei care nu-i mai știu sursa) și să producă noi generații de istorici ai urbanisticii românești extracarpătice. În orice caz, eu mă număr printre aceștia și-i dătez schimbări esențiale de percepție asupra fenomenelor.¹⁰

Încheind aici considerațiile referitoare la cele două publicații de la începutul anilor '80, se cuvine să ajung la noile ediții, ediții „de recuperare” a unor informații relativ dificil de atins din cauza tirajului redus și a circulației restrânse pe care primele ediții l-au avut în afara cercului de specialiști sau interesați de domeniu.

Prima ediție apărută, *Ansamblul urban medieval Pitești*, este publicată la editura „Paralela 45” din Pitești, în 2007. Conținutul științific este același, dar volumul este completat prin două elemente extrem de necesare: „Prefața noii ediții din 2007” și cap. IV – „În căutarea orașului pierdut”. Dacă prima este o rememorare a circumstanțelor apariției ediției din 1982 (atribuind cuvenitele merite lui Florian Georgescu – ca editor – și tehnicianului Grigore Crișan – ca inițiator, în 1974, a cercetării centrului istoric piteștean), al doilea este un trist comentariu asupra etapelor distrugerii (din perioada comunistă) a acestui centru urban de excepție. Procesul dispariției sale este (ca în mai toate cazurile asemănătoare din spațiul românesc) o combinație de voință politică locală, ignoranță, exces de zel, elan profitor. În raport cu rolul covârșitor al unor responsabili politici, nu lipsesc referințele la profesioniști „de marcă” ai momentului, care, ca și în cazul Bucureștilor, argumentau (pe față sau din umbră) distrugerea și reconstruirea, pentru a le proiecta sau coordona. Paradoxal, ca și în alte situații, profesioniștii au fost, în fapt, autorii morali și fizici ai distrugerii, mult mai mult decât un prim-secretar (ca Dincă, de pildă, evocat de autoare), care părea să fi înțeles valoarea structurilor urbane tradiționale și acționa în scopul conservării ei. Cazul Piteștilor nu este singular.

⁸ Greceanu, *Botoșani*, 51; Greceanu, *Pitești*, 84.

⁹ Ibid., passim.

¹⁰ Una dintre ele este, de pildă, problema conformației și caracteristicilor centrelor acestor orașe. Conceptul referitor la piețele urbane, plauzibil de a fi existat la începuturile lor și demonstrabile prin metode diverse, mi-a fost indus într-o discuție privată de la sfârșitul anilor '80 și pe parcursul consultărilor avute în perspectiva elaborării tezei mele de doctorat.

A doua ediție apărută, *Ansamblul urban medieval Botoșani. Botoșanii care s-au dus*, este publicată la Casa Editorială „Demiurg” din Iași, în 2009 și, față de prima ediție, conține (în afara subtitlului), două noi elemente: un „Cuvânt înainte”, datorat lui Ioan Caproșu (unul dintre referenții primei ediții) și o „Prefață” la ediția din 2009. În complicatul proces de republicare, merită spus că un rol esențial îl joacă dl. Octavian Liviu Șovan. Și la Botoșani, evenimentele de după anul apariției primei ediții au determinat distrugerii importante ale substanței istorice a orașului (centru și cartierele rezidențiale), astfel că propunerile de conservare avansate în anul 1981¹¹ nu-și mai au rostul în actualul context decât fragmentar. Erodarea centrului istoric (totuși, mai puțin gravă decât în multe alte situații) este suficient de consistentă pentru a se impune o reluare a setului de propuneri de conservare și reabilitare.

Noile ediții conțin și câteva noutăți privind aspectul, calitatea ilustrațiilor și a tiparului. La o privire generală, este evident că ambele sunt de o calitate mult mai bună decât a primelor ediții (hărțile și planurile, în primul rând), dar atent fiind, nu poți să nu remarci diferențele. La Pitești, din varii motive, fotografiile (și noi și vechi) sunt prost prelucrate, sub-expuse, neclare și cu contraste excesive, diminuându-se, astfel, capacitățile lor de informare. La Botoșani aspectul cărții este net superior, la aceasta contribuind imaginile fotografice prelucrate corespunzător unui tipar de calitate.

Reeditarea este un prilej de a evalua și istoria recentă a celor două orașe, de după 1989. De asemenea, de a medita asupra similitudinilor de politică urbană în perioada comunistă și în cea capitalistă pe care o trăim acum. Continuarea distrugerilor (sub alte forme dar cu același efect) conduce la concluzia că nu o anumită doctrină provoacă cele mai mari distrugerii (cu excepția metropolelor supuse unor politici extreme), ci suma acțiunilor nefericite ale membrilor comunităților respective și suma deciziilor dezordonate (frecvent interesate) ale forurilor locale sau regionale. În ultimele două decenii, ambele orașe au devenit câmp de acțiune și cobai pentru variatele forme de politici financiare dedicate edificării și dezvoltării, sau a speculei imobiliare ținând câștigul rapid și fără scrupule. Așadar, aspectul lor actual, incoerent în ansamblu și detaliu, combină efectele sistematizării comuniste cu cel al dezvoltărilor capitaliste primitive.

Închei aici scurta prezentare a celor două noi ediții ale cărților de început ale Eugeniei Greceanu sperând că ele își vor continua rolul de reper a ceea ce ar trebui să fie astăzi cercetările de istorie urbanistică românească, prin care să se recupereze nu numai informație specifică, ci și decalajul față de alte istoriografii (măcar ale țărilor din jur). În detaliu, sper ca ele să ajungă pe biroul celor care decid astăzi soarta urbanistică și arhitecturală a celor două orașe, ca și a celor care gândesc dezvoltări imobiliare viitoare, dar să funcționeze, ca argument solid, mai mult decât s-a întâmplat până acum și să genereze reflecții în consecință.

Teodor Octavian Gheorghiu

**PAUL LUCIAN BRUSANOWSKI, *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*.
Presa Universitară Clujeană: Cluj-Napoca, 2007, 257 p.**

Cartea semnată de Paul Brusanowski se vrea, după cum spune însuși autorul, a fi o continuare a proiectului de cercetare *Creștinismul în Sibiu. Ghid al confesiunilor și al lăcașurilor de cult*, finalizat prin tipărirea unei cărți bilingve în anul 2002. Însă, titlul lucrării de față, cu o tentă novatoare, nu se regăsește în cuprinsul și conținutul cărții caracterizate de un sintetism nejustificat, depășindu-se cu mult cadrul tematic, spațial și cronologic avut în vedere. Fapt ce rezultă chiar din *Introducerea cărții*, unde autorul afirmă că intenția lui „nu a fost aceea de a redacta o sinteză de Istorie bisericească a orașului Sibiu (...). Drept urmare, am întocmit o lucrare care poate părea destul de pestră, fiindcă, în afară de unele aspecte de istorie bisericească, abordez și probleme de

¹¹ Greceanu, *Botoșani*, 132 și urm.

istorie constituțională, socială (...) lucrarea de față s-a axat mult pe prezentarea societății săsești, pe evoluția instituțiilor de pe Pământul crăiesc, fără de care nu poate fi înțeleasă nici chiar istoria medievală a Transilvaniei”.

Conform cuprinsului, structurat în patru mari părți, lucrarea pare la prima vedere că este o veritabilă monografie a Sibiului pentru perioada medievală și modernă (*Partea I. Sașii și Sibiul înainte de Reforma protestantă; Partea a II-a. Sibiul în epoca Reformei; Partea a III-a. Sibiul sub presiunea Contrareformei (secolul XVIII); Partea a IV-a. Sibiul și românii*); în esență ea abordează etapele principale din istoria sașilor din Transilvania, lucrarea fiind destinată unui cerc de cititori de limbă română pentru care istoria sașilor în evul mediu este puțin cunoscută.

Paul L. Brusanowski în prima parte a lucrării (*Sașii și Sibiul înainte de Reforma protestantă*, p. 13-67) face o trecere în revistă a celor mai importante date și teorii vehiculate în literatura de specialitate până în anii '90 referitoare la geneza viitorului oraș Sibiu, colonizarea sașilor, privilegiile acestora, organizarea politică a Provinciei Sibiului, formarea Universității Națiunii Săsești, sașii din teritoriul comitatens, organizarea Bisericii Săsești din Transilvania, importanța prepoziturii pentru dezvoltarea Sibiului, întemeierea mănăstirilor la Sibiu, construirea cetății, ridicarea Sibiului la rang de oraș, marii întreprinzători sibieni, monumente de arhitectură, structura socială a Sibiului, fraternități religioase la Sibiu etc. Informațiile scrise în acest capitol, de altfel bine structurate, nu se bazează din păcate și pe trimiteri la colecții de documente¹², ceea ce duce inevitabil și la erori de genul: „În anul 1223 apărea și denumirea germană de *Hermannsdorf* (de la care derivă și numele latin *villa Hermani*)” (p. 13)¹³, „în 1366... apare pentru prima dată menționată documentar denumirea de *Hermannstadt*” (p. 49)¹⁴ sau „în anul 1382, Sibiul a obținut dreptul de depozit (*ius stapuli*), astfel că toți comercianții străini erau datori să desfășoare mărfurile, în cantitățile solicitate, la Sibiu, și numai după aceea aveau permisiunea să-și ofere mărfurile și în alte locuri...” (p. 51).¹⁵ De asemenea important ar fi fost pentru subcapitolele referitoare la *Așezarea sașilor în Transilvania, Monumente de arhitectură. Biserici, capele, mănăstiri și locuințe fastuoase ale patricienilor sibieni și Fraternități religioase la Sibiu* o parcurgere mai atentă a literaturii de specialitate ce a apărut în ultima vreme și care prezintă noi cercetări, teorii și ipoteze.¹⁶

¹² *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Bd. I–VII, Fr. Zimmermann et alii, ed. (Hermannstadt – București, 1892–1991); *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XI, XII și XIII*, vol. I–II (București: Editura Academiei Române, 1951–1952); *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, vol. I–IV (București: Editura Academiei Române, 1953–1955); *Documenta Romaniae Historica, C, Transilvania*, vol. X–XIV (București: Editura Academiei Române, 1977–2002); *Erdélyi Okmánytár. I. (1023–1300). Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, Zs. Jakó, ed. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1997); *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation. I. Band von c. 1380–1516* (Hermannstadt, 1880) etc.

¹³ În documentul din 1223, Sibiul este amintit cu denumirea de *villa Hermani* (*Urkundenbuch*, I, nr. 38, p. 27), iar cea de *Hermannsdorf* nu apare în documentele de secol XIII.

¹⁴ Sibiul apare pentru prima dată atestat documentar ca și *civitas* în 1326, iar în documente este consemnat încă pentru anul 1366 sub denumirea de *civitas Cybiniensis*.

¹⁵ În 1378, Sibiul obține pentru prima dată dreptul de depozit pentru comerțul cu postavul adus de negustorii din orașele ungurești (*Urkundenbuch*, II, nr. 1095), în 1382 obține același drept și pentru comerțul cu piper, șofron și alte mirodenii spre Țara Românească (*Urkundenbuch*, II, nr. 1157), iar din 1384 Sibiul obține dreptul de depozit pentru mărfurile tranzitate de negustorii străini spre Țara Românească (*Urkundenbuch*, II, nr. 1190).

¹⁶ A. Ioniță, „Date noi privind colonizarea germană în Țara Bârsei și granița de est a regatului maghiar în cea de-a doua jumătate a secolului al XII-lea”, în *Revista istorică* 5, nr. 3–4 (1994): 273–281; G. Entz, *Erdély Építészete a 14.–16. században* (Kolozsvár, 1996), 87; I. M. Țiplic, „Identificarea unei capele gotice din Sibiu (Piața Huet nr. 17)”, *Arheologia medievală* 3 (2000): 117–125; L. Gross, „Confreria capitolului de Sibiu”, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca* 42 (2003): 161–170; L. Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV–XVI)* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană – Editura Grinta, 2004) etc.

Partea a doua a lucrării (*Sibiul în epoca Reformei 1543–1690*, p. 77-159) ne oferă informații generale despre Principatul Transilvaniei – confederație între trei națiuni politice, despre conducerea politică a principatului Transilvaniei până la cucerirea habsburgică și despre organele de conducere locale de pe Pământul Crăiesc (organele de administrație în târguri, sate și orașe, administrația scaunelor și districtelor, Universitatea Săsească, comitele națiuni săsești). Spre deosebire de prima parte a cărții, în cea de-a doua parte autorul conferă un spațiu mai larg în ceea ce privește politica religioasă în Transilvania, fiind abordate detaliat teme precum răspândirea primelor idei ale Reformei în Transilvania și introducerea Reformei în Biserica săsească (*introducerea Reformei la Brașov și Sibiu, disensiunile între cler și autoritățile politice săsești cu privire la menținerea ceremoniilor, hotărâri ale dietei și ale Universității Națiunii Săsești privind Reforma între 1544–1546, „Regulamentul bisericesc al tuturor germanilor din Transilvania” (1547) și oficializarea acestuia în toate parohiile săsești (1550), recunoașterea luteranismului ca o confesiune receptă, disputele euharistice dintre sașii luterani și maghiarii calvini, receptarea calvinismului în Transilvania*) sau scurte prezentări despre sistemul confesional în Principatul autonom al Transilvaniei și despre organizarea Bisericii ev. săsești în perioada Reformei. În sfârșit, câteva pagini sunt dedicate și Sibiului, cu privire specială asupra Gimnaziului evanghelic din Sibiu, a vecinătăților din Sibiu și a proceselor de vrăjitorie de la Sibiu.

Partea a treia a cărții (*Contrareforma în Principatul Transilvaniei. Secolul XVIII*, p. 163-199) este consacrată aproape în întregime istoriei politice religioase, incluzând capitole și subcapitole referitoare la *Încercări pentru îndreptarea situației deficitare a Catolicismului ardelean. Opoziția stărilor protestante; Obținerea statutului de înțaietate de către catolicismul ardelean. Aspecte de ordin constituțional; Legislația iosefinistă privind toleranța religioasă; Ofensiva contrareformei la Sibiu; Constituția consistorială a Bisericii ev. săsești din Transilvania: Disputa dintre episcopul sas și capitlul sibian, Înființarea Consistoriului Bisericii Evanghelice, Impunerea dreptului bisericesc iosefinist de stat asupra Bisericii Evanghelice, „Preaînalta instrucțiune aprobată” privitoare la Consistoriile evanghelice.*

Ultima parte a cărții intitulată *Sibiul și românii* (p. 203-246) schițează câteva aspecte din istoria secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea, cititorul aflând astfel mai mult despre relația dintre minoritar și majoritar, despre diversitatea etnică și confesională din jurul Sibiului și despre episcopia ortodoxă de la Sibiu.

În ansamblu, cartea este o lucrare de sinteză, bine structurată. Pentru istoriografia românească este un aport binevenit, fiecare capitol în parte putând constitui o bază de pornire pentru noi investigații.

Maria-Emilia Țiplic

Marosvásárhely történetéből 2. Új- és legújabbkori tanulmányok. Összeállította és sajtó alá rendezte PÁL-ANTAL SÁNDOR, NOVÁK CSABA ZOLTÁN. Marosvásárhely: Mentor kiadó, 2007, 273 p. [Pagini din istoria orașului Târgu-Mureș. Vol. 2. Studii din epoca modernă și contemporană. Editori: PÁL-ANTAL SÁNDOR și NOVÁK CSABA ZOLTÁN. Târgu-Mureș: Editura Mentor, 2007, 273 p.]

Titlul volumului reflectă conținutul acestuia: cartea prezintă fragmente din istoria orașului Târgu-Mureș, după subtitlu, din epoca modernă și contemporană. Avem în față un volum mai mult sau mai puțin coerent, care cuprinde cincisprezece studii elaborate de 14 autori. Majoritatea studiilor publicate în acest volum au fost prezentate în cadrul unei conferințe organizate de Asociația „Borsos Tamas” din Târgu Mureș, în octombrie 2005. Cu toate acestea, conform indicilor oferite de editori/de titlu, cartea nu poate fi privită ca o analiză completă a istoriei orașului, ci prezintă doar un fragment din istoria contemporană (în majoritate) a acestuia. În același timp, mențiunea „volumul 2”, indică o anumită continuitate a unui proces nefinalizat.

De la sfârșitul anilor '90 istoriografia orașului Târgu-Mureș s-a bucurat de rezultate îmbunătățite, mai ales din perspectiva maghiară, când au apărut mai multe volume referitoare la diferitele aspecte

ale istoriei orașului, la istoria monumentelor arhitecturale, monografiile aproape complete, care au contribuit la lărgirea orizontului cunoașterii istoriei localității.¹⁷ Această tendință există în continuare, cel mai bun exemplu fiind acest volum, precum și cărțile recent apărute. Prin aceasta doresc să ilustrez una dintre ideile exprimate în prefața volumului: cartea este o lucrare bună în ceea ce privește metodele folosite, dar pentru o istorie completă a orașului, trebuie folosite și volumele apărute anterior.¹⁸ Prefața prezintă lucrările, însă lipsește explicația metodologiei folosite.

Studiile apar în ordine cronologică. Conținutul bogat este augmentat datorită fotografiilor istorice incluse.

Articolul introductiv intitulat *Târgu Mureș în secolul al XX-lea*, propune o periodizare a istoriei orașului în secolul trecut, distingând cinci etape. Nu este deloc ușor, dar autorul nici nu a realizat acest lucru, articolul reprezentând mai degrabă o schiță. În partea a doua a lucrării sunt prezentate principalele obiective ale orașului, cât și lista personalităților care au trăit și activat în oraș în secolul al XX-lea. Un studiu folositor, dar insuficient pentru a cuprinde amănunțit în totalitate tema propriu-zisă (mai ales fără note de subsol) este scris de istoricul și fostul arhivist Pál-Antal Sándor. La sfârșitul articolului sunt câteva schițe, fotografii și cărți poștale care ajută la evocarea spiritului orașului descris în perioada respectivă.

După studiul introductiv, urmează prima lucrare care studiază epoca modernă, abordând tematica dietelor târgu-mureșene. Articolul este scris de Simon Zsolt, care ne informează despre dietele ținute la Târgu-Mureș, hotărârile luate la aceste întruniri, aspectele lor economice etc.

Pentru a ajunge la următorul articol, trebuie să răsfoim prin câteva fotografii, care au rămas, probabil, de la articolul anterior, pentru că nu au nicio relevanță pentru studiul următor. Acesta este semnat de Gidó Csaba și analizează *atracția economică a orașului Târgu-Mureș din perspectiva circulației căilor ferate spre sfârșitul secolului al XIX-lea*. Din acest articol putem nota importanța căii ferate în dezvoltarea economică a orașului. În perioada aceea, Târgu-Mureș era unul dintre cele mai importante noduri de cale ferată.

În volum au fost incluse două studii abordând tematica istoriei militare: primul scris de Berekméri Árpád-Róbert, iar celălalt de Koszta István. De la husari până la pregătirea ofițerilor în rezervă și elita Armatei Regale Maghiare, aflăm detalii din tematica propusă. Între cele două lucrări menționate se află studiul lui Sebestyén Spielmann Mihály, despre *corpul profesoral al Colegiului Reformat din Târgu Mureș între anii 1894 și 1944*. Această tematică nu este o noutate pentru autor, deoarece articolul reprezintă o parte din volumul apărut în 2006.¹⁹ Studiul examinează compoziția socială a corpului didactic într-o perioadă fragmentată de schimbări politice și pedagogice majore. Studiul este însoțit de diferite tabele și diagrame, care ne ajută la înțelegerea analizei. Singura deficiență a studiului o constituie lipsa referințelor. În plus, autorul nu folosește sursele de la arhive (inevitabile în acest domeniu), dar chiar și în această formă, articolul reprezintă o sursă de inspirație pentru cei interesați, mai ales pentru cei care doresc să continue cercetările pe această temă.

Studiul lui Nagy Miklós Kund descrie fenomenul literar și literatura maghiară din Târgu-Mureș în perioada interbelică. Această lucrare nu a fost prezentată la conferința menționată, deși este un articol foarte bun, care descrie mișcările elitelor literare din perioada respectivă și rolul lor. Bibliografia de la sfârșitul lucrării este de fapt dovada că orașul avea o viață literară bogată între cele două războaie mondiale.

Studiul următor poate crea o perspectivă interesantă, mai ales pentru publicul larg: *Prostituția admisă în Târgu Mureș în perioada interbelică*. Prostituția întotdeauna reprezenta o problemă pentru

¹⁷ Majoritatea acestor volume au apărut tot la Editura Mentor.

¹⁸ A mai apărut volumul *Marosvásárhely történetéből* [Din istoria orașului Târgu-Mureș] în anul 1999, care ar putea fi preludiul volumului prezent, dar mai sunt și volumele *Maros Megyei magyarság történetéből 1–2* [Din istoria maghiarilor din Județul Mureș, 1–2]; toate aceste volume au fost editate de Pál-Antal Sándor.

¹⁹ Este vorba despre Spielmann Mihály, *A marosvásárhelyi ev. református kollégium történetéből 1895–1944* [Din istoria Colegiului evanghelic-reformat din Târgu-Mureș, 1895–1944] (Marosvásárhely: Mentor kiadó, 2006).

autoritățile orășenești. Cu toate acestea, studiul de față este scurt, dar bine prelucrat – metodologic vorbind –, cu un limbaj accesibil tuturor categoriilor de cititori.

Următoarele șase studii prezintă epoca socialistă a orașului: acest capitol poate fi considerat cel mai complet din carte. Printre autori se numără istorici de renume, ca Szabó Miklós, Novák Csaba Zoltán, Lázok Klára sau Stefano Bottoni, care, deși sunt tineri, totuși cunosc bine perioada respectivă. Primul studiu, scris de Novák Csaba Zoltán, prezintă începutul perioadei și ne ajută la înțelegerea mecanismelor de instaurare la putere a PCR la nivel local. De asemenea, sunt urmărite consecințele acaparării puterii de către comuniști: reorganizarea administrativă, culturală și socială și faptul că Târgu-Mureșul și-a păstrat poziția de centru administrativ, politic și economic în zonă. Schimbările politice de după 1945 au contribuit la întărirea pozițiilor organizațiilor de stânga în oraș, iar după schimbarea conducerii orașului a început să funcționeze mecanismul de propagandă, care căuta să legitimizeze aceste tranziții. Unul dintre articole prelucreează tematica propagandei și agitației în campania electorală din 1948 (deci, de fapt este continuarea studiului scris de Novák Zoltán). Acesta este un studiu de caz, întreprins de Lázok Klára, foarte scurt, dar la obiect. Prin prezentarea și analiza tehnicilor utilizate în campania electorală (folosind ca surse primare rapoartele Secției de Propagandă și Agitație Mureș, dar și cotidienele politice locale), ne putem da seama cum a reușit PMR să-și consolideze puterea.

Poate cea mai performantă lucrare din acest volum este scrisă despre revoluția maghiară din 1956 și efectul acesteia asupra orașului. Articolul scris de Stefano Bottoni analizează impactul revoluției maghiare, cuprinzând trei subiecte principale.²⁰ Primul trasează profilul socio-demografic a orașului de la începutul anilor '50, când Târgu-Mureșul a devenit centrul administrativ și politic al Regiunii Autonome Maghiare (RAM). A doua parte a studiului analizează reacția locuitorilor orașului, măsurile preventive luate de autoritățile centrale și locale și dilema cu care s-au confruntat intelectualii maghiari din oraș (de a condamna sau nu revolta?). În a treia parte a lucrării se arată consecințele politice și juridice suferite de către mureșenii care s-au solidarizat cu revolta ungară. Aceste articole sunt completate de două studii ale antropologului Gagy József, care analizează transformarea orașului și reacția populației la evenimentele întâmplate în perioada socialistă utilizând metode antropologice. De fapt, cele două articole se completează unul pe celălalt, fiind vorba în ele despre formarea chipului urbanistic și situația socială a orașului, despre viața cotidiană a mureșenilor în perioada urbanizării și modernizării forțate.

Volumul se încheie cu un articol care diferă total de celelalte: *Cercetări arheologice în cadrul Muzeului Județean Mureș între anii 2002–2005*. Acest studiu întrerupe ordinea cronologică a volumului, dar îl îmbogățește cu perspectiva arheologică, folosind cele mai recente cercetări și discutând despre reactualizarea acestora. Articolul este realizat de arheologul Soós Zoltán, directorul Muzeului Județean Mureș.

În concluzie, este vorba despre o carte de mare folos, deși se pot enumera unele lipsuri: prezentarea autorilor, greșeli ortografice necorectate. Există și aspecte plăcute, cum ar fi rezumatele în limbile română și engleză, adăugate după fiecare studiu (însă fără a se menționa traducătorul acestora). Considerăm că acest volum este o șansă pentru tinerii cercetători, nu doar pentru a publica, ci și pentru a-i îndruma. Lucrările folosesc cele mai recente metodologii istoriografice, surse noi provenite din arhive sau din presa apărută în perioada respectivă. Sperăm că aceste cercetări vor fi continuate și vor fi publicate într-un nou volum.

Fodor János

²⁰ Tema respectivă nu reprezintă o noutate pentru autor, el a editat un volum despre revoluție: Stefano Bottoni, *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)* [Revoluția din 1956 și maghiarii din România (1956–1959)] (Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2006).

RADU IACOB-MORTENI, MĂDĂLINA ȚIBRIAN CUCEANU, *Orașul Costești. Pagini de monografie*. Editura Universității din Pitești: Pitești, 2009, 256 p.

Printre zecile de lucrări monografice dedicate unor localități argeșene tipărite în ultimii ani, se numără și cea dedicată orașului Costești, volum la care ne vom referi în cele ce urmează. Chiar dacă respectiva lucrare este prudent intitulată doar *pagini de monografie* (așadar nu o monografie în adevăratul sens al cuvântului), iar orașul vizat este unul „tânăr” (Costeștiul a fost declarat oraș la 1 iunie 1968), așadar fără tradiție urbană, aceste detalii nu sunt în măsură să diminueze generosul potențial al temei și nici să umbrească meritele temerarilor autori, drept dovadă includerea volumului în programul editorial al unei cât se poate de serioase și respectabile edituri universitare.

Volumul, rod al colaborării științifice dintre un domn veterinar și un cadru universitar, doctor în istorie (prezentările autorilor le găsim pe coperta a patra), este prefăcut de Constantin Țibrian, profesor universitar la *alma mater* piteșteană. Dincolo de o utilizare cel puțin dubioasă a virgulei, *prefața* (p. 5) este de natură să ne capteze atenția și să ne îndemne la parcurgerea cărții, o activitate intelectuală promițătoare agreabilă având în vedere mărturisita „bucurie pe care o simțim la lectura acestei fundamentale lucrări științifice”.

În *cuvântul către cititori* (p. 7), autorii se declară „fascinați de istorie”, caracterizându-și lucrarea drept „un act de educație patriotică”. Dorința lor sinceră este ca volumul să fie apreciat la justa lui valoare de cititorul interesat: „Sperăm ca eforturile noastre să fie apreciate cum se cuvine de către cei care se vor învrednici să lectureze această carte”. Așadar, am purces și noi la o asemenea învrednicire, dar nu de a lectura, ci chiar de a citi cu mare atenție, luare aminte și băgare de seamă („cu mare interes și emoție firească”, parafrazându-l pe prefăcător – p. 5), spre a-i aprecia la final pe autori, așa cum se cuvine și așa cum, sperând, ne îndeamnă tacit și domniile lor.

Primul capitol este destinat *istoriografiei localității* (p. 9-11) și prezintă sumar lucrări ce conțin referiri la Costești, elaborate de-a lungul unui secol, de la *Marele dicționar geografic al României* coordonat de George Lahovari (1898–1902) și până la o enciclopedie geografică apărută în 2002. Încă de la prima pagină (p. 9) suntem întâmpinați cu o pereche de erori flagrante, ambele în același domeniu al organizării ecleziastice argeșene. Ignorând faptul că între episcopie și mitropolie e o deosebire consistentă, autorii plasează la Curtea de Argeș „întâiul scaun episcopal”, dorind a se referi, probabil, la cel mitropolitan din 1359, cu adevărat „întâiul”. Orașul Basarabilor avea să devină sediu episcopal abia în 1793. A doua eroare urmează imediat în aceeași frază și constă în localizarea la Pitești a sediului fostei Episcopii a Râmnicului și a Argeșului. Este, evident, o găselniță a autorilor, întrucât sediul Episcopiei Râmnicului și Argeșului, înființată în 1949, a fost la Râmnicu Vâlcea și nu la Pitești. Nici în perioada anterioară, cea a existenței Episcopiei Argeșului (1793–1949)²¹, și nici după reînființarea Episcopiei Argeșului (și Teleormanului) – în anul 1990 – Piteștiul nu va fi acel sediu episcopal despre care vorbesc autorii, acest statut avându-l Curtea de Argeș. Probabil că semnatarii volumului au fost induși în eroare de numele de „Piteșteanul” pe care îl primeau vicarii episcopului de Argeș (nume pe care îl păstrau și în situația în care ar fi ajuns pe tronul episcopal), dar de aici până a localiza la Pitești reședința episcopală e cale lungă...

Cadrul geografic al zonei orașului Costești este discutat în al doilea capitol (p. 12–16). Întâlnim aici nu numai generalități (probabil aceasta explică prezența la subsolul capitolului a unei singure note stinghere), ci și banalități împinse uneori până la ridicol: „Fauna pădurii este destul de bogată și variată, începând de la găze mici până la mamifere mari” (p. 16).

Cel de-al treilea capitol poartă titlul *Descoperiri arheologice în zona orașului Costești* (p. 17–20). Este capitolul cel mai neizbutit, dar și cel mai hazliu și savuros. Interesantă și incitantă este

²¹ Scurtul interval 1866–1868 când cancelaria și arhiva Episcopiei Argeșului sunt mutate de episcopul Ghenadie Țeposu de la Curtea de Argeș la Pitești, într-un imobil închiriat, nu poate justifica atribuirea statutului de sediu episcopal pentru reședința județului Argeș, aceasta fiind o situație cu totul conjuncturală, accidentală; pentru detalii a se vedea Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeșului, 1793–1949* (Pitești: Editura Europroduct, 2005), 75 și urm.

periodizarea propusă de autori, una proprie și originală. În viziunea acestora, ar exista o „epocă străveche și veche” (o altă găselniță, din ciclul „2 în 1”) ce ar cuprinde la rândul ei alte două epoci, pe care merită să le menționăm, chiar și numai pentru plasticitatea exprimării: „a) epoca pietrei cioplite (ascuțite) sau paleolitică, ce a durat sute de mii de ani” și „b) epoca pietrei lustruite (șlefuite) sau neolitică, cu o durată de câteva mii de ani”. Trebuie să recunoaștem, asemenea exprimări profund originale – nimic de zis! – nu le mai găsim în istoria arheologiei oricât am căuta, decât, poate, în scrierile de pionierat ale lui Cezar Bolliac. Dar asta se întâmplă acum un secol și jumătate, atunci când abia se puneau bazele acestei discipline care, după cum se vede, nu este pentru toată lumea...

Neavând cu ce umple spațiul acestei secțiuni care, desigur, trebuia să figureze într-o monografie serioasă, pregnant marcată de „rigurozitate științifică” (C. Țibrian, p. 5), autorii, credincioși crezului lor și dorind cu orice preț să nu se abată de la linia unei lucrări monografice clasice, în loc să treacă cu eleganță și cu discreție peste domeniul arheologic ce le-a rămas cu totul nefamiliar, produc fără pic de responsabilitate o serie generoasă de enormități trântite de-a valma în text. Aflăm cu surprindere, de exemplu, că topoarele apar încă din paleoliticul inferior (!), că la Costești au fost descoperite piese paleolitice (nu se specifică însă ce fel de piese, poate chiar astfel de... topoare), dar și fragmente ceramice și – evident – topoare neolitice (în realitate, neoliticul nu a fost încă atestat în zona discutată; piesele la care se referă autorii datează cel mai probabil din epoca bronzului). După ce încheie cu neoliticul, autorii se întorc din nou la cultura de prund (așadar la paleolitic), pe care o translează peste realitățile administrative actuale, rezultatul fiind (a câta oară?) dezastruos, dominat de un protocronism ridicol (v. p. 17).

În trei din cele patru pagini destinate problematicii arheologice se vorbește numai despre monede (mai mult generalități, mai puțin date concrete, precise), un spațiu generos (două pagini, practic jumătate din capitol) fiind alocat unui tezaur monetar... modern, de sec. XVIII–XIX (!).

Este evident că documentarea pentru redactarea acestui capitol a fost extrem de deficitară. De exemplu, autorilor le rămân necunoscute importante artefacte arheologice descoperite pe teritoriul actualului oraș Costești (o brățară de aur din epoca bronzului²², o serie de piese romane²³), iar importanța castrului de la Săpata de Jos, aflat la numai 10 km distanță de marginea nord-vestică a orașului este cu totul ignorată.

Se trece apoi la cel de-al patrulea capitol, dedicat dezbaterii unor aspecte clasice de istorie: *Localitățile componente ale orașului Costești în Evul Mediu. Atestările documentare și cartografice* (p. 21–32). Sunt urmărite cu acribie atestările documentare ale satelor de altădată, astăzi cartiere ale orașului: Băseni (astăzi Zorile), Broșteni (la început Floreni), Costești, Lăceni, Pârnu Roșu (la început Mărăcineni), Podu Broșteni (la început Bălțeni), Smei, Stârci, Teleasca și Telești. Cea mai veche atestare documentară îi aparține satului Floreni – actualul Broșteni (1520), iar cea mai recentă satului Smei (1861).

Este un bun prilej pentru autori, acești adevărați campioni ai arhivelor (să ne reamintim că prefațatorul volumului ne asigura de „volumul impresionant de muncă al autorilor” și de „documentarea de-a lungul mai multor ani” – p. 5), de a-și prezenta propriile descoperiri și interpretări în urma unui susținut program de cercetare a fondurilor arhivistice. Un element de noutate pe care autorii și-l asumă este plasarea atestării documentare a satului Băseni, component al actualului oraș Costești, cu 47 ani mai târziu decât se știa până acum, și anume la 14 aprilie 1687 („Băseani”) (p. 21). De asemenea, autorii anunță și prima atestare documentară sigură a Costeștiului, la 9 august 1552, dată menționată într-o hotărnicie de la finalul secolului al XIX-lea, descoperită în arhive (p. 23).

Se constată o oarecare lipsă de metodă redacțională și stângăcie în construirea discursului – de exemplu, reluarea aproape cuvânt cu cuvânt a documentului citat în cazul satului Broșteni (p. 23), la distanță de numai cinci pagini, acolo unde se discută atestarea documentară a satului Telești (p. 28). Ar mai fi de remarcat și înfierarea activiștilor comuniști de odinioară, care au înlocuit pe nedrept

²² Dragoș Măndescu, „Varia archaeologica ordessensia”, *Argesis*, Seria Istorie 14 (2005): 82–84, fig. 2.

²³ Gheorghe Bichir, „Dacii liberi din Muntenia și relațiile lor cu romanii”, *Thraco-Dacica* 2 (1981): 80, fig. 2/4–5; Idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Colecția Biblioteca de arheologie, 43 (București: Editura Academiei R. S. R., 1984), 44, 153, pl. XLVIII/20, XXXIV/3.

numele neoaș românesc al satului Băseni (nu reiese foarte clar din cele expuse de autori dacă originea acestui oiconim stă într-un nume de glorie, precum Basilius-Basileus, sau într-un diametral opus lat. *bessire*), cu Zorile (p. 21). Nu ni se spune și când a avut loc această schimbare de denumire – probabil că prin Legea nr. 2 din 16 februarie 1968.

Sunt prezentate și două hărți de la finalul secolului al XVIII-lea (Ruhedorf, 1788, și Specht, 1791), în care figurează unele localități componente ale actualului oraș Costești. Despre harta Valahiei întocmită de Ruhedorf, autorii nu și-au conturat o opinie clară, la aceeași pagină (p. 29) fiindu-ne înșirate trei versiuni: a) a fost tipărită la Sibiu, b) a rămas în manuscris, c) a apărut la Viena. Probabil că bietului cititor, descumpănit, nu-i va rămâne decât să apeleze la varianta „Sună un prieten!”... De asemenea, deși descriu pe larg harta lui Specht, autorii nu precizează care anume sunt localitățile din arealul Costeștiului reprezentate pe acest important document cartografic. Pentru a clarifica situația trebuie să privim ilustrația de la p. 31–32, unde apar satele Stârci și Costești pe menționata hartă austriacă. Regretabilă rămâne și forma în care cele două fotografii sunt prezentate, cu punctele de interes plasate aproape în afara cadrului imaginii, la marginea de jos (Stârci), respectiv la marginea de sus a fotografiei (Costești) – puțin a lipsit să nu fie cu totul eliminate din câmpul ilustrației. De asemenea, tot legat de ilustrația acestui capitol, marcajul de pe fotografia de la p. 30, despre care deducem că ar fi trebuit să indice cititorului satul Mărăcineni (actualul Pârnu Roșu) pe harta lui Ruhedorf, a „alunecat” mult spre nord, indicând... Albota și Piteștiul.

Capitolul V (p. 33–37) ne introduce în problematica pe care autorii au dovedit încă de la primul paragraf al cărții (p. 9) că nu o stăpânesc, și anume *instituțiile eclesiastice*. În ciuda potențialului temei, și acest capitol rămâne în nota dominantă a volumului: schematic, searbăd, sec, neatractiv, stereotip. Un noian de date, ani, nume, totul haotic amestecat și nesistematizat. Lipsește, de asemenea, preocuparea pentru echilibru și justa proporționalitate. Perioade mari de timp rămân cu totul neacoperite, nedocumentate (de exemplu: intervalul 1964–prezent, în cazul bisericii din Băseni; intervalul 1824–1928, în cazul bisericii din Broșteni; intervalul 1976–prezent, în cazul noii biserici din Costești; intervalul 1845–prezent, în cazul bisericii din Lăceni, intervalul 1903–prezent, în cazul bisericii Telești II). Alături, constatăm repetarea aproape identică a pasajelor, de la o pagină la alta (a se compara textele de la p. 72 și 73 relative la parohia Telești II). De aceea, senzația este că avem în față un text ce pare provizoriu, nedefinitivat, doar un schelet mult prea repede înaintat la tipar, mai degrabă o compilație după lucrări editate semnate de Ion Ionescu, Constantin Bălan și Teodor Mavrodin, decât un demers original, propriu, asumat, bazat în primul rând pe informații inedite de arhivă.

Unele datări menționate de autori în legătură cu fondarea lăcașurilor de cult trebuie luate cu circumspecție și cu mari rezerve. De exemplu, biserica de lemn „Cuvioasa Paraschiva” din Băseni (Zorile) este prezentată ca fiind de secol XIX, autorilor rămânându-le necunoscute, în urma documentării pe teren sau a cercetărilor de arhivă, două date certe inscripționate în interiorul bisericii și care împing înapoi în timp atestarea bisericii în secolul al XVIII-lea: văleatul 7240 (1731–1732) și anul 1782.²⁴

Data fiind valoarea și importanța bisericii de lemn de la Podu Broșteni cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, se impun câteva precizări și în legătură cu unele aserțiuni nu tocmai exacte pe care autorii le fac în legătură cu acest lăcaș de cult. În primul rând, în lipsa unei date certe a fondării, autorii ne propun anul 1798, după o inscripție ce-i menționează pe meșteri (p. 60). În realitate, anul acelei inscripții trebuie citit 1780.²⁵ Mai departe, anul mutării ei la Curtea de Argeș nu a fost 1995 (p. 60), ci 1989.²⁶ În legătură cu interesanta informație conform căreia clopotul acestei biserici ar fi provenit de la biserica din Băjești (eventual după ce a trecut și pe la biserica Sf. Nicolae din Pitești) suntem trimiși pentru detalii, prin intermediul notei 82 de la p. 61, la p. 152 a volumului închinat lui Mareș Băjescu de către medievistul Spiridon Cristocă, unde nu întâlnim decât bibliografia respectivei

²⁴ Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn din județul Argeș* (Pitești: Editura Ordessos, 2010), 42. Autoarea este de părere că după trăsăturile arhitectonice ce o particularizează, această biserică ar putea data chiar din secolul al XVII-lea.

²⁵ Ibid., 46.

²⁶ Ibid.; vezi și informații de la martori oculari.

cărți.²⁷ Poate că această biserică ar fi fost cu totul altfel tratată dacă autorii ar fi avut cunoștință, printre altele, măcar despre un scurt dar fundamental articol publicat de preotul Ilie Diaconescu acum patru decenii.²⁸

Inadvertențe găsim și mai departe, în cazul bisericii cu hramul „Înălțarea Domnului” din Telești (Telești II), a cărei dată de fondare este plimbată, în trei pagini succesive, pe o durată mai mare de un secol: ba la 1688 (p. 71), ba la 1766 (p. 72), pentru a încheia cu 1800 (p. 73). Numai data certă a reparării acoperișului (1772–1773), menționată deasupra intrării²⁹, nu apare nicăieri menționată.

Capitolul VI este intitulat *Aspecte social-demografice oglindite în cataografiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pe teritoriul localității Costești* (p. 75–117). Însă nu avem de-a face cu nici măcar un singur „aspect” din cele anunțate în titlul capitolului, întrucât autorii se abțin să emită vreun comentariu sau să încerce vreo interpretare a datelor brute, preferând să lase cititorul față în față cu documentul. Astfel, sunt înșirate pe câteva zeci de pagini, fără nicio noimă, nume și iar nume, tabele peste tabele (locul lor era, desigur, la final, drept anexe), fără explicațiile autorilor, fie ele chiar și minimale.

Catagrafiile de la 1830, 1831 și 1838 sunt urmate, în încheierea capitolului, de o prezentare tabelară a rezultatelor recensământului din 1918 (p. 117). Evident că se impunea o minimă comparație cu situația actuală, cu evidențierea proceselor demografice, a tendințelor generale și a fluctuațiilor în funcție de epocile istorice. Dar se pare că le cerem mult prea mult celor doi autori, de vreme ce ei uită să menționeze în acest volum măcar un număr aproximativ al populației actuale a orașului (circa 10.000 locuitori).

În prima parte a capitolului VII dedicat *învățământului* (p. 118–170), se intenționează prezentarea, după o schemă riguros și logic întocmită, a evoluției școlilor din satele ce alcătuiesc acum orașul Costești, în perioada 1839–1918 (pentru școlile din Băseni, Broșteni, Costești și Telești), respectiv 1861–1918 (în cazul școlilor de la Podu Broșteni și Pârnu Roșu). Cu toate că în subtitlul corespunzător fiecărei școli sunt clar menționați și anii extremi ai analizei, niciodată aceasta nu va fi una completă, lacunele dovedindu-se, ca și în cazul discuției asupra bisericilor, destul de consistente: evoluția școlii din Băseni este urmărită numai până la 1901 (anul construirii noului local), cea a școlii din Costești numai în intervalul 1943–1955, iar cea a școlii din Telești numai în perioada 1844–1893.

Alteori nu concordă datele extreme ale perioadei menționate în subtitlu cu ceea ce întâlnim în text. De exemplu, pentru școala din Podu Broșteni (1861–1918) documentarea începe cu anul 1841 și se finalizează odată cu închiderea ei, în 1874 (p. 135). În cazul școlii de la Pârnu Roșu, subtitlul anunță clar perioada 1861–1918, dar constatăm în text că documentarea începe cu anul 1857 (anul instalării primului învățător), iar intervalele 1871–1900 și 1910–1918 au rămas neacoperite (p. 138).

Multe informații oferite de acest capitol sunt irelevante și nefolositoare temei, de exemplu numeroasele referiri la sumele reținute unor învățători la salariu (p. 120 ș.a.). Repetate și multiplicare cu obstinație și cu acribie demne de o cauză mai bună, aceste date ce puteau fi ușor concluzionate printr-o singură frază; pe lângă faptul că sunt irelevante în detaliile lor (chiar se schimbă fundamental datele problemei dacă învățătorului X i-au fost reținuți 6,54 lei sau 4,65 lei din salariu?), reușesc să încarce textul și să-l îndepărteze pe potențialul cititor. Un nou test de răbdare la care cititorul este supus: redarea stereotipă, monotona și extrem de detaliată, pe pagini întregi, a salariilor învățătorilor (p. 120, 122, 140). Cum aceste venituri salariale nu înregistrau diferențieri sau fluctuații semnificative, întreaga problemă putea fi rezolvată foarte succint, punctându-se doar esențialul.

De altfel, această primă jumătate de capitol, parcă mai mult decât oricare altă parte a cărții, este și greu inteligibilă, autorii reușind anevoie să se facă înțeleși. Logica exprimării, sintaxa frazei, lexicul inadecvat de care aceștia dau dovadă cu dezinvoltură, indiferență și perseverență reprezintă un

²⁷ Spiridon Cristoceă, *Din trecutul mării boierimi muntene. Marele ban Mareș Băjescu*, Colecția Teze de doctorat – Istorie 10, (Brăila: Editura Istros, 2005). De altfel, autorul nu face vreo referire la *acest* clopot; singura mențiunea asupra clopotelor de la Băjești o întâlnim la p. 138, unde se arată că acestea au fost luate de armata germană în Primul Război Mondial.

²⁸ Pr. Ilie Gh. Diaconescu, „Biserica de lemn de la Bălteni (Podu Broșteni), Argeș”, *Mitropolia Olteniei* 23 (1971): 9–10, 748–750.

²⁹ Cristache-Panait, *Biserici de lemn*, 39.

atentat la limba română, la suplețea, naturalețea și fluenta ei. Un singur exemplu: „Dat fiind faptul că Ioan Alece se a devenit învățător la 26 aprilie 1838, făcând parte din prima promoție, după ce s-a dat legea înființării școlilor satești, la 14 ianuarie același an, și ținând cont de faptul că la 10 noiembrie 1838 cursurile pregătitoare nu luaseră sfârșit, putem presupune, în mod întemeiat, că la reîntoarcerea acasă, după această dată, sărbătorile de iarnă fiind aproape, e greu de crezut că a mai fost timp pentru începutul anului școlar” (p. 118). Altele pot fi întâlnite la p. 125, 144, 157...

Cea de-a doua parte a capitolului este intitulată *Aspecte privind învățământul din zona orașului Costești (1918–1948)*, așadar se preferă unei prezentări segmentate pentru fiecare școală în parte o viziune de ansamblu, sintetică. Constatăm curând, însă, că această intenție, de altfel salutară și binevenită după „șvaițerul” primei jumătăți a capitolului, a rămas, din păcate, numai la acest stadiu, concretizarea fiind deplorabilă. Avem de a face iarăși cu un hățiș de informații dintre cele mai diverse, pur și simplu înșirate fără noimă, fără nicio logică și coeziune internă și fără nici cea mai mică intenție din partea autorilor de a trece la o sistematizare măcar minimală. Un exemplu la îndemână ne este tocmai începutul acestui subcapitol, unde cititorul s-ar aștepta să găsească, în acord cu un fir cronologic logic al expunerii, informații mai mult sau mai puțin generale despre învățământul din Costești la 1918. Ei bine, același cititor va fi cel puțin descumpănit când va constata că autorii aleg să înceapă abordarea subiectului extrem de abrupt și în miezul perioadei avute în vedere, prin evocarea unei... inspecții petrecută în 1940 la școala din Broșteni. Pentru găsirea unor informații privind perioada 1920–1930, de exemplu, va trebui să mai parcurgă câteva pasaje consistente.

Prin lipsa de logică în expunere de care dau dovadă, precum și prin abandonarea totală a urmăririi unui minim principiu cronologic, cei doi autori conduc cititorul printr-un halucinant slalom tematic: încep cu școala din Broșteni, după care trec la cele din Băseni, Pârnu Roșu, Costești și Podu Broșteni, din nou se întorc la școala din Broșteni, sar apoi iarăși la cele din Pârnu Roșu și Podu Broșteni, pentru a încheia expunerea cu școala din Strei. La fel și în cazul parcursului cronologic: se începe, cum am mai arătat, cu anul 1940, se continuă aparent firesc cu anul 1941, dar imediat firul se rupe, autorii întorcându-ne la 1940, apoi din nou urmează 1941, dar după aceasta firul se face, practic, ghem, plimbându-ne amețitor prin următoarea serie de momente și intervale suprapuse și intercalate: 1917–1941, 1926–1933, 1948, 1947–1951, 1947!

Urmează apoi câteva pagini dedicate Liceului Teoretic Costești (p. 156–163) și Grupului Școlar Agricol Costești (p. 163–166). Această secțiune se distinge net de cele anterioare ale capitolului, fiind mai bine concepute, scrise și încheiate. Din fotografiile de la p. 159 (prof. Iulian Rizea, inițiatorul muzeului liceului) și p. 162 (clădirea fostului muzeu) cititorul poate deduce că respectiva instituție de învățământ a avut și un muzeu, o realizare meritorie, dar despre care în text nu se amintește absolut nimic. Grupul Școlar Agricol Costești (înființat în anul 1962) beneficiază și el de o prezentare onorabilă, logică și echilibrată, în afara notei generale a volumului.

După parcurgerea acestor două subcapitole, tocmai când răsuflăm ușurați că am depășit, poate, etapa haotică a rătăcirilor, autorii țin să ne readucă cu picioarele pe pământ și să ne asigure că speranțele noastre sunt deșarte. Ultima parte a capitolului este dedicată *învățământului preșcolar, primar și gimnazial din Costești (1968–2000)*. Lăsăm deoparte faptul că această secțiune ar fi trebuit plasată, logic, înainte de prezentarea liceului și a grupului școlar din localitate. Ceea ce nu putem înțelege este de ce autorii aleg să umple cea mai mare parte a spațiului acestui subcapitol cu evocarea detaliată a unei activități extrașcolare, și anume cercul de educație rutieră din cadrul Școlii Generale Costești. Concordanța dintre tema anunțată în subtitlu și text o regăsim abia la final, pe mai puțin de o pagină: o încercare nereușită de abordare statistică a unei perioade limitate la anii 1984–1997 (deci mai puțin de jumătate din perioada anunțată în titlul subcapitolului), demers lacunar, incomplet, insuficient documentat.

Și în acest capitol sunt prezente pasaje întregi reluate aproape *mot à mot* din paginile anterioare, astfel de repetiții putând fi ușor constatate, de exemplu, la o simplă comparare a textului de la p. 148–149, unde se vorbește de succesiunea învățătorilor și de reparațiile la școala din Costești, cu cel de la p. 133. La fel, a se compara textul de la p. 134 cu cel de la p. 152.

În capitolul VIII – *Reformele agrare din 1864 și 1921* (p. 170–180), după un calup de documente legate de hotărnicia din 1846 a moșiei Băseni ce ținea de Mănăstirea Văcărești și după transcrierea zăpiselor de proprietate ale acestei mănăstiri, ne este prezentat într-o formă tabelară actul de

împroprietărire a clăcașilor de la 1864. Aplicarea reformei agrare din 1921 în zona Costeștiului nu este deloc tratată. Documentarea autorilor pentru momentul 1921 se limitează la procesul verbal al comisiei de împroprietărire din satul Lăceni, act ce a premers împroprietăririlor propriu-zise din localitatea respectivă.

Participarea locuitorilor din Costești la Primul și al Doilea Război Mondial este titlul capitolului IX (p. 181–192). Autorii se referă aici la unele elemente legate de mobilizarea tinerilor din satele comunei în vara anului 1916, la abuzurile armatei de ocupație germane (septembrie 1917 – noiembrie 1918), apoi la abuzurile armatei sovietice «eliberatoare», provocate la trecerea lor prin localitate (6–10 septembrie 1944 – în text apare anul „1916”!). Sunt prezentate, însoțite de fotografii recente, monumentele eroilor din fiecare sat, cu copierea listelor de eroi de pe aceste monumente, urmate de alte liste cu veterani (în total zece din cele 12 p. ale capitolului).

În capitolul X sunt prezentate *aspecte din activitatea căminelor culturale pe raza actualului oraș Costești* (p. 193–207). În perioada interbelică, în trei din satele ce alcătuiesc astăzi orașul Costești, funcționau cămine culturale cu o activitate relativ bogată, onorabilă. Datele expuse sunt interesante și inedite, dar își fac loc și unele scăpări: în anul 1936, la 1 decembrie nu avea cum să fie serbată Ziua națională a României, așa cum se afirmă la p. 205, ci aniversarea Marii Uniri de la 1918 (până în 1948, Ziua națională s-a serbat la 10 mai). Regretabilă este și neconcordanța fotografiilor de la p. 194 și 196 cu textul de la paginile respective.

Capitolul XI – *Obiceiuri și tradiții* (p. 209–216) se referă pe larg, sugestiv și cu detalii relevante la bogatul tezaur de datini, obiceiuri și tradiții din zona Costeștilor și implicit din sudul județului Argeș. Obiceiurile de peste an, laolaltă cu cele de Anul Nou, conferă zonei Costeștiului o coloratură etnografică aparte, autentică, originală și perpetuată în mare măsură până astăzi. Dintr-o eroare redacțională, printre obiceiurile Anului Nou sunt incluse și unele care se desfășoară primăvara și vara: obiceiurile din Sâmbăta lui Toader (prima sâmbătă din postul Paștelui), respectiv dispărutul joc al ursului.

Cum monografia unei comunități umane nu poate fi considerată completă incluzând numai capitole dedicate bisericilor, școlilor și căminelor culturale, autorii au căutat, dacă nu să le trateze exhaustiv, măcar să nu ignore celelalte instituții ale localității, unele de primă importanță (primăria, de exemplu). Astfel, cel de-al XI-lea capitol (*Alte instituții* – p. 217–250) grupează date despre instituții ce n-au fost abordate anterior în cuprinsul volumului: primăria, băncile populare, judecătoria, securitatea, serviciul veterinar (nu însă și serviciul sanitar uman), gara și ocolul silvic.

Încă de la începutul capitolului se observă că documentarea autorilor este deficitară, făcută pe fugă. Informațiile oferite sunt selective și lacunare, ceea ce face ca această parte a lucrării să pară dezarticulată și disproporționată, mult dezechilibrată. Primăria, de exemplu, este „rezolvată” rapid, fiind expedită după înșirarea unei liste de primari, viceprimari și secretari, listă ce începe comod, la 1968 (anul în care comuna Costești devenea oraș). Câteva rânduri cu enumerarea realizărilor în domeniul construirii localurilor de școală, apartamentelor, fabricilor, întreprinderilor și rețelilor de gaze și de apă, și cu asta gata, putem considera încheiat istoricul celei mai importante instituții din Costești!

Trecem mai departe la băncile populare ce au funcționat în aproape fiecare sat. După enumerarea băncilor, cu precizarea anilor lor de înființare (perioada 1904–1922), autorii își schimbă într-o oarecare măsură optica, afirmând că „aceste bănci funcționau în satele menționate, începând din anul 1936”. Adică de la 1904–1922 până la 1936 băncile respective n-au existat decât „pe hârtie”, înghețate într-o dulce letargie? Dacă cititorul dorește lămuriri, evident că nu le va găsi în carte, întrucât autorii nu se încumetă decât la prezentarea fragmentară a activității din anii '30 ai secolului XX în cazul unei singure bănci (cea din Băseni).

În privința judecătoriei, nu ni se oferă decât o listă de judecători din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Din secțiunea dedicată jandarmeriei nu avem ce reține altceva decât noi exemple, dacă mai era nevoie, de contorsionare a frazei și de maximă pocire a limbii române (v. p. 224–225). Secția raională Costești a Securității nu este uitată, dar din nou avem parte de liste și de exprimări agramate (v. p. 226).

Mi-am arătat mai devreme uimirea că serviciul sanitar uman (trebuie să fi existat și există încă dispensare, cabinete medicale sau spital în orașul Costești, nu-i așa?) nu și-a găsit loc în carte; în schimb, serviciului veterinar, onorabil și binevenit de altfel, îi este alocat un spațiu destul de generos (patru pagini). Descumpănirea cititorului se va risipi curând însă, descoperind la p. 232 că primul

autor al volumului a activat ca agent veterinar în satele Broșteni și Pârvu Roșu. Vorba aceea: „Cine-mparte, parte-și face!” – patru pagini la serviciul veterinar, două la primărie, două la jandarmerie, numai una la judecătorie... „Să avem rezon, coane Fănică!” – cum ar spune nenea Iancu.

În legătură cu gara din Costești (inaugurată în 1869) ni se livrează o listă selectivă cu șefi de stație, iar în privința Ocolului Silvic Costești tot ceea ce aflăm este anul înființării (1948) și o listă cu angajați. Capitolul se încheie cu date despre construirea stației de poștă din satul Costești (1833), date expuse de asemenea tabelar. Sunt prezentate aici o serie de informații amănunțite (de la materialele de construcție folosite, până la sumele de bani investite și de la numele salahorilor până la numărul cărămizilor din ziduri...).

Înainte de o bibliografie întinsă pe trei pagini (p. 252–254) și de cuprinsul (p. 255–256) de la finalul volumului, găsim inserată o pagină (p. 251) dedicată concluziilor. Se desprinde ideea că și această carte, ca orice monografie, este una neîncheiată și perfectibilă. Dar să le dăm cuvântul pentru ultima oară autorilor spre a-și prezenta concluziile, în stilul lor inconfundabil, păstrându-le ortografia, ortoepia și punctuația: „Din prezentarea acestei monografii ne apare clar, pe ecranul minții noastre, principalele probleme legate de instituțiile din localitatea Costești, care au durat în timp, noile construcții realizate după anul 1968, an în care comuna Costești devine orașul Costești, de tradițiile și obiceiurile din această zonă, de viața culturală – această monografie, considerată neîncheiată, în sensul că vor mai apărea unele documente istorice, unele dovezi arheologice, care să întregescă materialul necesar cercetătorului” (p. 251). Secțiunea concluziilor are un final apoteotic: „Iată ce a însemnat localitatea Costești, în conștiința noastră, în conștiința întregii țări!” (p. 251). Aferim! putem răspunde, după ce „pe ecranul minții noastre” s-au tot proiectat preț de 250 de pagini norii negri ai unui atentat nu numai la limba română, ci chiar la istoria localității Costești. Trist contrast al bucuriei lecturii promise în prefață...

În privința aspectului cantitativ al volumului, cititorul atent observă fără prea mare greutate că circa 100 p. din cele 256 ale cărții, așadar circa 40% din întregul volum, sunt ocupate de tabele, liste, transcrieri de documente editate sau inedite, texte preluate *in extenso* din diverse surse; metodologic vorbind, toate acestea trebuiau să-și găsească locul nu în text, ci într-o secțiune de anexe. Să mai adăugăm și deseale situații în care pasaje întregi sunt reluate în text (am semnalat deja perechile „gemene” de la p. 72 și 73, 148–149 și 133, 134 și 152) și iată că vom rămâne cu circa 130 p. (jumătate din carte) munca proprie și originală a autorilor. Despre calitatea celor 130 p. cred că nu mai are rost să vorbim...

Cât despre „numărul și precizia notelor de subsol, prezente în carte” (p. 5), ce mai putem adăuga? Despre număr, nimic de zis, nu pot decât să mă înclin, reamintindu-mi îndemnul constructiv atribuit unui istoric de-acum două generații: „Băieți, nu uitați, băgați mai multe chestii sub nivelul solului”.³⁰ Cu precizia stăm însă mai prost... Să mai spunem că autorilor le rămâne necunoscută uzanța notațiilor curente, gen *Idem*, *Ibidem* și *op. cit.*? Personal, m-am plictisit numărând zecile de note eronat formulate – de ex.: p. 35, notele 11 și 12; p. 19, notele 6–7; p. 123–125, notele 34–50; p. 137–140, notele 105–111 și 114–124, și exemplele ar putea continua nestingherite, însă după câteva pagini am abandonat această „vânătoare” care, prin abundența vânatului multiplicat până la banalizare, nu-i mai poate produce nicio satisfacție vânătorului.

Foarte deseale erori ortoepice și ortografice puteau fi ușor evitate printr-o simplă consultare a unor dicționare de profil sau îndreptare gramaticale: „aceleiași înalte autorități” (p. 119), „1 clasă de maiștri” (p. 160), „o parte dintre informații au fost preluate” (p. 181, nota 1), „Tedeum” (p. 204, 205), „Sfântul Constantin și Elena” (p. 209), „clădirea poștii” (p. 237). Găsim greșeli până și atunci când se redau oiconime despre care se tot vorbește în carte: „Podul Broșteni” (p. 82), „Pârvu-Roșu” (p. 204).

Ar mai fi de remarcat printre punctele slabe ale volumului și faptul că acesta nu este dotat cu o hartă valabilă a localității căreia îi este dedicat. Acea figură bizară, schematică și discutabilă de la p. 13, ce ne este prezentată pe post de hartă a Costeștiului, nu poate fi decât o glumă (și aceea neizbutită).

Din punct de vedere stilistic, aceste „pagini de monografie” au un caracter neunitar, par scrise de mai multe mâini, unele pasaje sunt redactate cu îngrijire și cu respectarea unei sintaxe logice,

³⁰ Radu Constantinescu, *100 de istorioare cu istoricii Epocii de Aur* (Iași: Editura Fides, 1997), 82.

altele, dimpotrivă, sunt grosolane și greu inteligibile. Avem în față, așadar, o lucrare eterogenă ca valoare și informație, în care avalanșa de date, nume și locuri se revarsă fără discernământ și logică, în detrimentul mesajului real al unei astfel de cărți. Mesajul final al unei monografii, abandonat și uitat de autorii celei de față, n-ar trebui să fie altul decât surprinderea vieții adevărate a comunității, ascunsă în spatele unor date reci și inexpressive. Prinși în acest hăț pe care tot ei l-au creat, autorii s-au pierdut în detalii, multe ne semnificative, fără să reușească să contureze măcar trăsăturile generale, definitorii, ale problematicii tratate.

În final, fie-mi permisă o întrebare: *cui prodest* o astfel de maculatură pe post de monografie de oraș? Poate autorilor: primului, pentru că și-a văzut împlinită o iresponsabilă „pohtă ce-a pohtit”, iar celui de-al doilea, prin bifarea la CV a unei noi „lucrări științifice fundamentale”, cum o numea prefațatorul încă de la bun început (p. 5). În nici un caz însă eventualului cititor supus unui supliciu feroce de la prima până la ultima pagină, nici editurii universitare căreia o asemenea lucrare nu-i poate aduce decât deservicii și discreditare, și nici locuitorilor Costeștiului care meritau o altfel de monografie. Oricum ar fi, acest deplorabil surrogat la ideea de monografie de oraș este un bun exemplu pentru ilustrarea fundăturii mocirloase și a penibilului jalnic unde poate conduce lipsa de profesionalism, de responsabilitate și de vigilență a tuturor celor implicați într-un asemenea proces ce s-a dorit unul științific, cultural și academic. „Somnul rațiunii zămislește monștri”, așa cum postula încă de-acum două secole Francisco José de Goya y Lucientes – o concluzie ce ar fi putut sta foarte bine și la începutul acestor rânduri, pe post de motto.

Dragoș Măndescu

București – 550 de ani de la prima atestare documentară 1459–2009.

Coordonator RADU OLTEANU. Texte de CONSTANTIN REZACHEVICI, ADRIAN-SILVAN IONESCU, EMANUEL BĂDESCU, CEZARA MUCENIC, ADRIAN MAJURU. Editat de ArCub – Centrul de proiecte culturale al Primăriei Municipiului București, [2009], 290 p., il.

Lucrarea cu titlul de mai sus este un album-carte (sau o carte-album), dedicat(ă) orașului București. Ea conține numeroase imagini de obiecte istorice, reproduceri de stampe și fotografii, din colecțiile speciale păstrate la Biblioteca Academiei Române, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Municipiului București, Muzeul Militar Național, Arhivele Naționale, dar și din colecții particulare. Alături de acestea își găsesc locul și fotografii recente, realizate de Radu Olteanu, Cristian Radu, Andrei Pandele, Cristian Malide, Ștefan Tuchilă, Mircea Struțeanu, Ștefan Cristescu. Tot materialul imagistic, de o calitate ireproșabilă, a fost prelucrat cu îndemănare și măiestrie de Radu Olteanu. Și pentru că Radu Olteanu este un artist entuziast, dar nu un istoric, calitatea de carte a lucrării este legitimată de semnăturile a patru istorici renumiți, autori ai textului structurat în patru capitole. Prefața este semnată de Adrian Majuru.

Constantin Rezacheveci prezintă *Bucureștii Evului Mediu până la 1821* (p. 10–64), conținutul textului domniei sale fiind reflectat de titlurile subcapitolelor³¹: *A existat un Bucur?; Mircea cel Bătrân și Curtea de Dâmbovița; Bucureștii – nod al drumurilor comerciale; Vlad Țepeș și „Cetatea București”; „Minunatul scaun al Bucureștilor”; Uliște podite și drumuri comerciale; Județul Nacula cu cei 12 părgari; Biserici și mănăstiri de călugări; Războaie, jafuri, incendii, ciumă; Palanca lui Sinan pașa; Prădăciunile ardelenilor lui Gabriel Báthory; Mănăstirea Radu Vodă; Matei Basarab; Renașterea și extinderea Bucureștilor; Vremuri tulburi; Bucureștii – reședință domnească unică; Noile mahalale; Șerban Cantacuzino; Constantin Brâncoveanu; Podul Mogoșoaiei; Turnul Colții; Ștefan Cantacuzino; Primii fanarioți; Agonia Curții Domnești; Curtea Nouă; Dispariția Curții Vechi și apariția hanului lui Manuc; Curtea Arsă; București – un oraș mare; Incendii, cutremure, inundații; Alimentarea cu apă; Orașul hanurilor.*

³¹ Prezentarea acestora este necesară și din cauza faptului că lucrarea nu are un *Cuprins*.

Adrian-Silvan Ionescu scrie despre *Trei secole de modă în București* (p. 65–99), iar Cezara Mucenic ne descrie *Casele, palatele, bisericile, străzile mari și mici în Bucureștii secolelor XIX și XX* (p. 100–133).

În sfârșit, Emanuel Bădescu face o trecere în revistă a *Grădinilor vechiului București* (p. 134–139): *Alcazar, Bellu, Belvedere, Blanduziei, Bordei, Grădina cu cai, Castrișoara, Creangă, Eliad, a Episcopiei, Giafer, Giagoga, Gramont, Icoanei, Ioanid, Laptev, Opler, Oracini, Oteteleşanu, Procopaia, Rașca, Sans-Souci, Șapte nuci, Scufa, Șlater, Spirea, Stavri, Tei, a Tirului German și Union*.

Coordonatorul lucrării spune, în alt loc: „Îmi place istoria, îmi plac și monumentele, fie ele castele sau bordeie. Și tare mă mai enervează falsa istorie, generatoare de naționalisme ieftine. Răsfoiește cu atenție site-ul ăsta. Sigur vei găsi multe chestii interesante de care nu știai”³².

Mărturisesc că am aflat multe lucruri pe care nu le știam și din lucrarea prezentată aici, care mi-a oferit ocazia să descopăr un alt București, de mult dispărut, uneori superb și alteori grotesc, loc al bunăstării sau al sărăciei extreme, al culturii sau al nepăsării. Un oraș altfel, dar încă foarte asemănător celui din prezent.

Imaginile sunt atât vederi generale cât și parțiale, ele înfățișând monumente civile și religioase, locuințe și sedii administrative, de bănci sau de firme, restaurante și cafenele, parcuri și grădini, detalii arhitecturale sau de decor.

Textele explicative ale celor peste 600 de imagini (contabilizând aici atât imaginile intercalate în text cât și cele 400 din finalul lucrării), aparțin coordonatorului acestui proiect, efortul de documentare, selecție și redactare fiind mai mult decât lăudabil.

Modalitatea de utilizare a imaginilor nu a fost întotdeauna cea mai fericită. Câteva exemple în care aranjarea imaginilor încalcă mai ales regulile cronologiei, dar și cele ale folosirii de surse compatibile, dovedind, cel puțin, lipsă de inspirație:

– așezarea, imediat după gravura lui Aegidius Sadeler, înfățișându-l pe Mihai Viteazul în anul 1600 (p. 22) și într-un text care se referă la perioada contemporană acestuia, a picturii lui Luigi Mayer, reprezentând mănăstirea Mihai Vodă în 1794 – pe atunci având rol de Curte domnească (temporară) – (p. 23), urmată de frumoasa acuarelă de la 1830 ce ne arată împrejurimile mănăstirii Radu Vodă (p. 24–25);

– imaginea de la p. 56 (autor fiind tot Luigi Mayer) nu reprezintă „sala tronului din Palatul domnesc de pe dealul Spirii, numit mai apoi și Curtea Arsă”, ci o încăpăre din mănăstirea Mihai Vodă (Curtea domnească amintită mai sus), unde Alexandru Moruzi l-a primit pe Sir Robert Ainslie, fost ambasador la Poartă, în trecere prin București, în drumul său de la Constantinopol la Londra, în iulie 1794;

– includerea unei fotografii de mormânt din cimitirul Bisericii Grecilor, descoperit în zona Lipșani (2007), alături de litografia lui August Raffet (1837) reprezentând Biserica și hanul Grecilor, sub un text ce redă descrierea orașului București, făcută de Evlia Celebi pe la 1660 (p. 31);

– inserarea imaginii măcelăriei lui Auguste Lancelot (1860) pe aceeași pagină (p. 91) cu Pavel Kiseleff, Dimitrie Ghica, Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei sau a portretului regelui Carol I între carele cu boi (p. 140) și vederea Căii Victoriei (p. 141).

În privința textelor lui Radu Olteanu, remarc doar existența unui pleonasm încă din titlu. Din nefericire, termenul de „atestare documentară” este tot mai adesea utilizat în literatura „de specialitate”, devenind la fel de obișnuit ca și altele, deja „consacrate” cum ar fi „cetate fortificată” sau „Poarta Otomană”.

La final, i-aș sugera domnului Olteanu mai multă atenție în formularea unor fraze „definitive” ca cea de la începutul *Cuvântului înainte* (alcătuit din nouă paragrafe-idei): „nu există desene, picturi sau gravuri [înfățișând orașul București] mai vechi de veacul al XVIII-lea”. Ba există. Nu multe, e drept, în cea mai mare parte fanteziste, într-adevăr, nu suficiente pentru a „descrie în imagini o istorie”, dar există reprezentări ale Bucureștiului dinaintea secolului al XVIII-lea. Amintesc doar câteva, existente (și) în colecția de stampe a Bibliotecii Academiei Române, consultată de domnia sa, și publicate de mai multe ori de-a lungul timpului: gravura din 1688, semnată de Jakob Haerewijn, cu titlul *Bucharest in Moldavia aan de Revier Dembowicen*³³; *Bucharest*, vederea generală a orașului

³² Despre mine, în blogul domnului Radu Olteanu, la <http://art-historia.blogspot.com>.

³³ Domnul Constantin Rezachevici chiar face referire la această imagine în textul domniei sale, vezi p. 31.

semnată de Johann Teodoro Boetio, „inspirată” de prima, publicată în 1717; variantele numite *Bucharest* și *Bukorest*³⁴ ale aceleiași imagini și gravura *Prospect der Stadt Bukarest in der Wallachey*.

După fulminanta publicitate de care a avut parte și după mai multele prezentări publicate în mediile electronice (cam toate cu același text), lucrarea a avut un succes ce poate fi apreciat și de obținerea Premiului „George Potra” al Fundației Culturale Magazin Istoric.

Recomand această lucrare atât urbaneșilor, istorici sau arhitecți, cât și iubitorilor orașului de pe Dâmbovița, autohtoni sau doar vizitatori. Poate ar trebui menționat și faptul că ea nu se găsește în librării (deși a fost prezentă la două ediții ale *Bookfest*), ci poate fi achiziționată doar de la sediul editorului.

Anda-Lucia Spânu

LILIANA POPA, *Oameni și cărți în Sibiul de altădată. Tipografi și tiparnițe, bibliofili și biblioteci, librari și librării în mărturii documentare. Hermannstadt / Sibiu: Schiller Verlag / Editura Schiller, 2010, 376 p.*

Cartea prezentată aici ne este recomandată – după o *Notă* lămuritoare a autoarei, cercetătoare pasionată a documentelor de arhivă – de *Cuvântul înainte* semnat de președintele Consiliului Județean Sibiu, domnul Martin Bottesch și, sub titlul *O carte binevenită și necesară*, de textul șefului Bibliotecii Brukenthal, domnul Constantin Ittu.

Lucrarea este structurată în două părți: *Oameni și cărți în Sibiul de altădată* (120 p.) și *Inventarul librăriei Barth-Gromen-Gänselmayr din 1792* (214 p.).

Autoarea face un istoric al tipografiei în general și al celei sibiene în special – de la 1525 până în secolul al XIX-lea –, acordând o atenție specială oamenilor implicați în această meserie, fără să negligeze nici rolul oficialităților (magistrat, municipalitate, fisc, guvernul, chiar Curtea de la Viena) în activitatea tipografilor din orașul de pe Cibin. Astfel, în funcție de aportul avut în alcătuirea narațiunii, sunt doar amintiți sau se insistă asupra unor aspecte ale vieții profesionale și personale ale lui Johannes Gübesch, Johann Henrich Crato, Johannes Fabritius, Simon Grüngras, Benjamin Fiebig, Jacobus Thilo, Marcus Pistorius, Cristoph Hildebrandt, Abraham Kertesz Szenci, Stephan Jüngling, Johann Hermelius, Johann Barth senior, Caspar Polumski, Michael Heltzdörfer, Christian Voigt, Johann Habermann, Christian Witsch, Johann Barth junior, Samuel Sárdi, Martin Hochmeister senior, Petrus Barth, Johann-Andreas Barth, Johann Georg Samuel von Closius, Martin Hochmeister junior, Samuel Filtsch, Carl Potzoli, Friedrich Wolff, Wilhelm Krafft, Josef Drotleff ș.a. Toți aceștia au fost, în epocile în care au trăit, binecunoscuți în viața orașului, la a căruia faimă au contribuit cu tipăriturile lor, care au ajuns în mai multe țări din Europa și nu numai.

Producția editorială din Sibiu este analizată în contextul timpurilor în care s-a manifestat, în acest fel doamna Liliana Popa accentuând rolul educativ și formator avut de către materialele tipărite, mai ales în secolul al XVIII-lea, cel al Iluminismului.

Nu sunt uitați nici legătorii de carte sau calfele de tipografi, a căror activitate era esențială pentru producerea cărților. De asemenea, sunt analizate și publicațiile periodice tipărite la Sibiu, nu doar cărțile. Se pare că cenzura este un fenomen care a existat dintotdeauna. Aceasta era exercitată de către universități până la reformele Mariei Tereza. Începând cu acest moment, cărțile au fost organizate în patru categorii: lucrări istorice și politice, lucrări juridice, lucrări teologice și lucrări filozofice, fiecare cu cenzura sa. Iosif al II-lea va limita activitatea cenzurii, potrivit principiului prin care statul trebuie să se limiteze la un minim de interdicții.

Autoarea ne familiarizează și cu date privitoare la bibliotecile și librăriile orașului. Sibiul a avut multe biblioteci, unele alcătuite de instituții, dar mai ales particulare, renumite sau anonime,

³⁴ Reprodusă în carte, la p. 42, dar preluată cu tot cu datarea eronată: „la începutul secolului al XVIII-lea”.

bogate sau modeste. Ca și alte valori și proprietăți, unele s-au bucurat de mare atenție, altele au fost neglijate. În privința vânzării de carte, aceasta s-a realizat la început de către tipografi, în același fel ca orice alt tip de comerț. Cărțile au circulat în forme oficiale și frauduloase, la prima și la a doua mână. Primul negustor de carte cunoscut a fost Benjamin Fiebig (1616), librării, în sensul modern al cuvântului, apărând la Sibiu în plin Iluminism. Prima librărie „adevărată” a fost cea a lui Martin Hochmeister, care a început să funcționeze în 1779, în anul următor deschizându-se și cea de a doua librărie, a lui Petrus Barth.

Cea mai consistentă parte a lucrării este tocmai *Inventarul din 1792* al ultimei librării menționate mai sus, urmare a unei istovitoare și îndelungate activități de reconstituire a numelor autorilor și a titlurilor cărților, sistematizând înregistrările inițiale ale celor 4.229 de cărți nelegate și 1.519 legate, rezultând 3.447 de fișe bibliografice, organizate în mai multe capitole: *Cultură generală. Enciclopedii, lexicoane etc.* (19), *Literatură și artă* (1030), *Religie* (759), *Drept* (84), *Învățământ. Educație în spirit iluminist* (239), *Medicină* (245), *Economie, finanțe, transporturi* (190), *Administrație. Armată* (56), *Politică și societate. Mentalitate. Sociologie. Etnologie* (173), *Istorie. Ordine și asociații* (224), *Geografie, geologie, geognozie* (99), *Științe exacte. Matematică, fizică, chimie, astronomie* (88), *Științele naturii* (84), *Filozofie, psihologie. Științe oculte* (121), *Diverse (cărți de bucate, sport, turism, vânătoare etc.)* (31), *Neîncadrabile* (5).

În completarea cărții, de mare folos sunt pentru cititor, pentru înțelegerea mai profundă a temei tratate, *Genealogiile familiilor Barth, Hochmeister și Gänselmayr*, *Glosarul de termeni specifici*, *Indicele de nume de persoane*, lista *Arhivelor și fondurilor de arhivă studiate* de autoare și *Bibliografia*.

Oameni și cărți în Sibiul de altădată este o carte bine scrisă și temeinic documentată, care încununează bogata activitate publicistică și de cercetare a autoarei. Lectura acestei lucrări este plăcută și incitantă, motiv pentru care o recomand călduros tuturor categoriilor de cititori.

Anda-Lucia Spânu

CORNELIU CRĂCIUN, *Viața cotidiană în Oradea interbelică.*

Oradea: Editura Primus, 2010, 272 p., 1 h.

Istoriografia consacrată municipiului de pe Crișul Repede s-a îmbogățit cu o nouă carte, datorată lui Corneliu Crăciun și consacrată unui aspect mai puțin cercetat: viața de zi cu zi a orădenilor din perioada interbelică. Dacă până în 1989 erau preferate în cercetare „masele populare” în detrimentul personalităților, după această dată raportul s-a inversat, elitele aflându-se în centrul atenției. Totuși, sub formula vieții cotidiene au apărut, în ultimele două decenii, o serie de studii care au în vedere viața și activitatea celor mulți, a majorității locuitorilor orașelor.

Corneliu Crăciun își structurează studiul în 31 de secvențe, ca într-un scenariu cinematografic, dând dovadă de talent literar în expunerea faptelor. Subiectele secvențelor alese au fost stabilite în funcție de opțiunile autorului dar, probabil, și de baza documentară accesibilă (presa vremii, mărturii și documente de arhivă).

Autorul tratează orașul cu viața sa, ca pe o ființă vie, care are suflet și, desigur, o fizionomie particulară. Pentru a o contura, el recurge uneori și la comparații cu situații similare din alte centre urbane. El a avut șansa să găsească în gazetele și revistele orădene interbelice („Familia”, „Cele trei Crișuri”, „Gazeta de Vest”, „Tribuna”) adevărate studii despre viața municipală, despre urbanism, despre problemele edilitare, sociale și culturale ale orașului. Apelând însă la un stil literar, cercetătorul nu a abdicat de la cerințele științifice, de la argumentarea și ilustrarea afirmațiilor sale cu exemple concrete, cu date statistice privind evoluția economică, demografică, edilitară.

Uneori, tabelele cu date sufocă textul, ca în cazul secvenței demografice. Pe lângă datele despre populație de la recensăminte, aflăm aici și un tabel cu promovabilitatea din liceele orădene și din școlile profesionale. Constatăm că învățământul nu are o secvență proprie, deși elevii și studenții au înviat la prezența lor viața cotidiană a oricărei așezări.

La fel, o încercare de reglementare a amplasării firmelor luminoase din 1936, ne este prezentată în secvența despre consumul de curent electric și apă, deși există un capitol consacrat economiei. De altfel, datele privind consumul menționat sunt relevante pentru nivelul de civilizație al urbei.

Elocvente pentru progresele culturii sunt constatările din secvențele despre cinematograful, radio, ziare, lectură, dar ar fi fost firească abordarea lor alături de învățământ, la capitolul cultură, care figurează în carte, dar analizează comunicarea interetnică la acest nivel, manifestările artistice (expoziții, concerte date inclusiv de Enescu și Bartók, spectacole de teatru), care dovedesc o intensă activitate în acest domeniu, diversificată de filmele prezentate zilnic de cele câteva cinematografe din oraș, corect prezentate ca factori de „democratizare” a culturii, la care aveau astfel acces și cele mai largi categorii ale populației. În ceea ce privește radioul, nu aflăm cât de răspândite erau în Oradea aparatele de recepție, eventual ce posturi se ascultau.

Între cele mai reușite secvențe este cea dedicată vieții economice și reclamei din Oradea interbelică. Deosebite la Oradea în epocă au fost expozițiile, inclusiv un târg de mostre, reclame din ziare, analizate cu competență și însoțite de imagini. De menționat și concursul de vitrine organizat în 1931, care denotă grija pentru marketing a comercianților, dar și pentru aspectul orașului. În același an se înregistrează și începerea activității Bursei de Mărfuri din oraș, care relevă gradul de dezvoltare a vieții economice.

De o prezentare incitantă se bucură și străzile cu viața lor animată în centru, cu gropi și noroi la periferii. Autorul sugerează plastic și cu câteva imagini viața străzilor, cu multiplele sale aspecte, inclusiv strada ca scenă politică, loc al manifestațiilor. Acest ultim aspect putea fi întregit cu momentul adevăratelor lupte de stradă din oraș din timpul congresului studențesc de la Oradea (1922). În finalul secvenței este menționată schimbarea numelor de străzi, odată cu mutațiile politice survenite. Era necesară cel puțin o trimitere la anexa în care este reprodus tabelul din 1931 cu denumirile vechi și noi ale străzilor, tabel care însoțea harta, reprodusă la sfârșitul cărții.

Problema veșnic actuală a transportului din oraș este, de asemenea, un capitol bine realizat al lucrării. Sunt abordate starea căilor și a mijloacelor publice de transport, regulamentele de circulație, noutățile apărute (ceasul de taxare la taxiuri). Limitarea vitezei și apariția deja din 1928 a polițiștilor care se ocupau doar de circulație sunt tratate într-o altă secvență, aceea consacrată insecurității spațiului public. Se constată că factorii care periclitau securitatea persoanei în oraș erau aceeași în anii interbelici ca și astăzi: înmulțirea vehiculelor, poluarea sonoră, praful, câinii comunitari. Alte elemente ale insecurității sunt tratate în secvențe separate: spargerile, furturile și incendiile.

Acești factori sunt în strânsă legătură cu starea de sănătate a populației, dar abordarea acestora este amânată de tratarea, adecvată, a presei (ziare – număr, jurnaliști, distribuție, cenzură). După prezentarea instituțiilor sanitare aflăm despre acțiunile corpului medical de combatere a epidemiilor, despre activitatea farmaciilor.

În capitolul rezervat „timpului”, autorul face distincție între „timpul laic” și cel sacru, dedicat sărbătorilor religioase. În ceea ce privește spațiul orașului, este constatată, și la Oradea, ca și în alte părți, diferența dintre centru și periferie. În ambele, se găseau și „marginalii” societății (cerșetorii).

Divertismentul, posibilitățile de petrecere a timpului liber, sunt tratate în secvențele speciale despre „localuri” (cafenele, restaurante, săli de jocuri, bodegi, berării, grădini de vară) și despre sport, care atrăgea tot mai mulți amatori, ca practicanți și spectatori, despre ștrand.

Aspectul orașului, de la întindere și curățenie la întreprinderile care se ocupă de gospodărirea urbei și la regulamentele pentru construcții, este atent creionat de autor și este ilustrat cu extrase largi din documente.

Alimentația locuitorilor indică, așa cum constată autorul, și măsura în care civilizația este o obișnuință. Prețurile alimentelor, locurile de desfacere, calitatea produselor, toate sunt prezentate convingător și întregesc imaginea cotidiană a orașului interbelic.

La fel de reușită este secvența consacrată morții: de la locurile de veci, la cortegiile și monumentele funerare, la cimitire și sinucideri.

Nu trebuie omisă nici secvența în care este prezentată activitatea cotidiană a elitei orădene interbelice. „Înalta societate” se reunea la baluri, carnavaluri, manifestări filantropice, la ceaiuri dansante, grupată de obicei pe profesii și pe etnii. Autorul subliniază numărul mare al acestor acțiuni culturale și de divertisment.

Probabil nu întâmplător, secvența despre copiii orașului este plasată la sfârșitul lucrării, pentru a sugera viitorul societății orădene după perioada analizată. Autorul îi află menționați pe copii în sursele folosite doar la serbări școlare sau de binefacere, la manifestări pentru ajutorarea orfanilor ori a copiilor săraci, la acțiunile de vaccinare. Cea mai intensă prezență a copiilor era însă în școli. Dimineața și la prânz, atunci ca și astăzi, elevii se grăbesc spre școală sau spre casă, în uniformele școlilor, animând curțile instituțiilor de învățământ și străzile din preajma lor. Este o imagine care lipsește din carte, dar care, cu siguranță, se întâlnea și în Oradea interbelică.

Volumul se încheie cu o listă bibliografică și cu anexele deja menționate.

Istoria interbelică a municipiului de pe Criș ne este mai apropiată după lectura acestei cărți, autorul reușind să reconstituie multe scene de viață prin prezentările și analizele sale, iar uneori și prin ilustrațiile care însoțesc textul. Elaboratul de față este o încercare izbutită de a reînvia imaginea vieții cotidiene trepidante din Oradea interbelică.

Vasile Ciobanu

